

werd niet duister. Een vreeselijker schouwspel nog deed zelfs de hardsten sidderen. De tanks waren gebombardeerd en doorschoten... de petroleum geraakte in brand, gudste door de openingen, verspreidde zich in de weiden, en vlieten... daar waar gewonden en stervenden lagen. O. was de doodstrijd dan nog niet zwaar genoeg? Moest die hellestroom van kokende olie, zooals in de middel-

eeuwsche belegeringen van de wallen gestort werd, nu nog de folteringen ten top voeren: «De tanks branden», zeiden huiverend de uitgeputte mannen.

En dien nacht vermengde zich met de lucht van gas en kruid en rook ook de reuk van verbrand vleesch.

Neen... niets werd onzen martelaars bespaard... Wanneer zou de redding komen?

ZEVEN-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK

AAN DE KUST

Nele was met haar grootmoeder van Nieuwpoort-bad, dat ook in het vuur van den vijand lag, naar Coxyde gweken. Ze verbleef er nu in een visschershut tegen den Hoogen Blekker, den meest verheven duintop der kust, al verhief hij zich slechts drie en dertig meter boven den spiegel der zee. Waar al hare lotgenooten waren wist het meisje niet, want de laatste beschieting had de groep uiteengeslagen. Wannes Dhooge was te Nieuwpoort gebleven, en toen de Franschen kwamen, leefde weer krachtig zijn hoop op, dat hij naar huis zou kunnen gaan. De bondgenooten zeiden het immers, hoe ze naar Oostende wilden.

De oude vrouw Van Male was nog zieker, maar lag hier rustig in een bedstede, onder het wel rieten, doch zoo gastvrij dak.

Het meisje stond op het duin. Welk een uitzicht had ze op den Hoogen Blekker! Gansch Veurne-Ambacht strekte zich daar uit, nu dat tooneel van wee en verschrikking. Hier vlogen Nele's gedachten rond.

't Was bij deze plaats dat zich weleer de Duineabdij verhief en een legende van den hil herinnerde er aan. De Hooge Blekker, verhaalt de overlevering, is de kop van een monster, wiens staart in zee ligt, en de Blinde Kleppe 1) heet. Op zekeren nacht, toen het geweldig stormde en de hutten der visschers stonden te bibberen van het natuurgeweld, smeed een reusachtige golf dat monster gedeeltelijk aan land, recht over een groot klooster, dat onder het

zand bedolven werd.

Sedert glijdt de Hooge Blekker langzaam voorwaarts en bevindt hij zich nu tegenover het kerkje van Coxyde.

Zoo vertelde het volk den eeuwigen strijd tusschen land en zee, want waar is het, dat onze kust afgebrokeeld is en dorpen en akkers door den vloed verzwonden werden.

Dat klooster was in werkelijkheid de machtige Duinenabdij, waarvan wij reeds gewaagden. Waar nu de visschers en andere bedevaanders gaan bidden in 't kapelleke van den H. Idesbaldus, vond men nog niet zoo lang geleden de sporen van de gebouwen, eens de zetel der invloedrijke abten. De steenen verdwenen langzamerhand. Men zou ze kunnen terugvinden in den muur van menig huizeke of stalleke. Van den Hoogen Blekker ontwaart men het vriendelijk torentje der hofstede «Ten Bogaerde», gebouwd door de monniken der abdij, in de dagen toen deze zwegers dit gewest aan de moeren ontworstelden.

Maar ook een ander monster had de abdij ten ondergang geholpen: de oorlog! En weer raasde het over Vlaanderen in al zijn verschrikking.

De tram voerde langs Coxyde onophoudelijk gewonden voort. Steeds maar naar Veurne... Eenige maanden geleden nog, was zij in dienst van het genot, toen De Panne, Coxyde, Oost-Duinkerke, Nieuwpoort-bad als elk zomerseizoen wemelden van vroolijke badgasten, die nog niet vermoedden, welk een onkaan zich boven Europa samentrok. Nu vertoefden er soldaten in de bevalige, sierlijke villa's...

En 's avonds zag Nele van zee het vlam-menschijnsel der Britsche vlootkanonnen, die hun vuur spuwend naar Westende, Slype en Lombardzijde, dwars in de gelederen der Duitschers...

Zou Nieuwpoort van den vijandelijke druk bevrijd worden? Met geestdrift en hoop had men de soldaten van Grossetti zien voorbij komen en overmoedig in de herinnering aan hun zegpraal der Marne, riepen ze het uit, dat ze naar Oostende rukten...

Naar Oostende... Dan zou Nieuwpoort ver achter de linie ligen...

— En wij gaan terug! zong het in Nele's gemoed bij die heerlijke gedachte, want het meisje huiverde bij de mogelijkheid nog verder den vreemde in te dolen...

Weg van Sint-Joris naar Nieuwpoort, met den nu vernielden Tempelierstoren

Ja, ze staarde van den Hoogen Blekker, over Veurne-Ambacht, maar meest toch naar haar eigen stede, en als de duisternis gevallen was, en zij den brandgloed ginds laaien zag, was het of dat vuur eveneens haar harte schroeide.

Zij had het menigmaal gezongen, het lied van Theodoor Sevens:

« Waar de keeren woonden, daar wonen wij
Daar golft op de voren [goed]
Het welige koren,
Daar weren de duinen den reuzigen vloed...
O Kerlingaland gegroet!

Want de kerelen minden, bevrijdden dit land.
Zij steunden den standaard
En redden den landaard,
Al leefden zij bij een roggenen kant,
O Kerlingaland, gegroet!

O, zou die goede tijd terugkeeren!
Het klonk als een bespottling nu: « Waar

de kerelen woonden, daar wonen wij goed ».

Ja, den landaard hadden ze gered... Waar was die zoo getrouw bewaard gebleven als juist hier... Dat zag Nele nog elk oogenblik bij de doening der visschers, dat trof haar in hun zeden, dat hoorde ze in hun taal. Ook die landaard had zijn gebreken en ondeugden, maar grijnsden die niet eveneens bij de meer door de fortuin begunstigden, die meer ontwikkelden, welke hier in 't badseizoen hun ijdelheid ten toon spreidden en zoo laag op de wroeters uit de duinen en van de zee neer konden zien...

Ja... ondanks alles, afgelegenheid, ruwheid, eenzaamheid, miskennis, misbruiken ook, bleef het waar... en wie voelde het nu niet met diepen weemoed:

« Waar de keeren woonden, daar wonen wij goed ».

O, zou Nieuwpoort van de aanvallen bevrijd worden... Zou men 't gevaar van doorbraak afweren en den grijzen stortvloed stuiten!

Die vraag liet Nele geen rust meer... En hoe ging het te en om Nieuwpoort, terwijl ginder Zuidelijker de toestand hopeloos scheen?

Laten we eens even den blik richten op een punt, waar wij Mannekensvere wel verloren zagen gaan, maar waarvan we naderhand niet meer hoorden, of schoon er ook daar hevig gestreden werd.

We bedoelen het kleine Sint-Joris. 't Lag daar steeds zoo rustig tusschen de Unielbrug, de «kalsyde-brugge» zei

1) Zoo heet in waarheid een zandbank tusschen De Panne en Ghijvelde.

het volk, en Nieuwpoort; wat verder boog een weg links af naar Ramskapelle... en nog eenige schreden meer stedewaarts werden voor den oorlog de doodden van Nieuwpoort ter eeuwigste ruste gelegd.

Sint-Joris... Wie dacht hier aan den Romeinschen krijgsbevelhebber onder keizer Dekloteanus, die op een reis naar Syrië door Beiruth kwam... en daar de stad in grooten angst vond, omdat een draak kinderen beneden vijftien jaar als voedsel eischte en nu de koningsdochter Cleodelinde tot offer moest hebben... Joris ging het monster bestrijden en leidde het gevangen de stede binnen...

Hoe kwam het, dat hij in de Nederlanden zoo populair werd en menige eenzame kastelein boven zijn logement schreef:

« In Sint-Joris logeert men te voet en te peerd » of « In Sint-Joris, vol van waarden, tapt men wijn en bier en is er stalling voor paarden ».

Het bevallig dorp daar tegen den IJzer had niets krijgshaftigs... Maar nu was een andere draak genaderd, dreigend gansch Veurne Ambacht te verslinden.

« Wat gaan we doen? » hadden ook hier de dorpingen gemompeld, toen met de Belgische soldaten het oorlogsgevaar naderde.

— Vluchten de schapen als de herder blijft? vroeg pastoor Dejonghe, die het zieleheil van Sint-Joris' bewoners onder zijn hoede had.

En hij ging, toen de eerste granaten vielen, en de eerste branden den einder kleurden, tot een deel zijner kudde welke in de huizenrij « De Twaalf Apostelen » genaamd, angstig verzameld was en zei goedmoedig: « Vreest niet, ik zal u waarschuwen als het tijd is heen te gaan ».

Men was gewoon naar zijn stem te luisteren, maar toen brak de volle storm los en meneere de pastor kwam niet het teeken geven... en ieder vluchtte dan maar onder de kogels, zonder waarschuwing en nog wel zoo vlug als 't kon... Oeh, heel groot kon de stoet niet worden, want Sint-Joris, waarvan het leger nu al dadelijk Saint-Georges maakte, telde nog geen 400 inwoners en geen tachtig huizen en hoeven.

Dat was nu al met eens gekomen zonder verwilliging... Sommigen geloofden nog aan de legende van Luiks oningemen fort, die als Belgische vuurspuwende eilandjes te midden van den Duitschen grauwen vloed lagen; bijna allen waren overtuigd dat benden vijanden voor Antwerpen aan 't sneuvelen waren... En dan al met een keer... ons leger... de vijand... het bombardement... de vlucht!

De oorlog in deze streek... De vreedzame koning der velden werd een arme banneling... het naieve, stoere land een hel... Ik denk hier nu hoe Marcel De Wulf dat rustig gewest teekende:

« In 't voorjaar wanneer alle onkruidzaadjes in hun eerste scheutje staan, dan ligt 't werkvolk in eene heele reeke, op hun kniën riesterend, in 't jong opschietend vlas of in de tartweelden aan 't wieden. Van tijd tot tijd komt de boer eens traagjes aangewandeld, de handen op den rug en den kop fier opgeheven. Zijn blozige kwabbelende kaken en zijn tintelende oogen, alles brandt van innige voldoening en bewondering voor zijn heerlijke landouwen. 't Kwetteren en 't gichellen van 't vrouwvolk is al met eens uit, en allen toonen dat ze neerstig werken. Hier mompelt hij iets, een eindeke verder grommelt hij wat en, heel traagjes op den immer zelfden uitgemeten tred, gaat hij dan weer verder en 't tateren begint opnieuw zijn vroegeren gang. Tegen den noen verschildt het een beetje omdat hun mage te veel aan 't kouten valt. Dat het omtrent middag is, worden ze goed gewaar aan den stand van de zon en aan 't klagen van hun maag. Gedurig rekken ze zich en piepen, de linker hand boven d'oogen gestrekt, naar de hofstede toe, of aan de perse de ronde mande nog niet hangt te zwingelen. De mande is nauwelijks half weg, of allen wippen naar omhoog en dretsen 't wegeltje af naar 't hof. Als ze te verre aan 't werken zijn, dan klepert het klokje boven de hofstede. En 's middags is het soms heel mooi al die klokjes dooreen te hooren klingelen. 't Gebeurt dat boven het torentje ooievaars wonen. Van zoo gauw ze 't getokkel van den klepel hooren, schieten ze klapwiekend de lucht in en blijven klepsnavelend rond de hofstede rond-

zwieken tot het stoorend ding aan 't zwijgen valt ».

Nu bromde 't geschut en dreigde dood en vernieling en vluchtte men in angstige benden heen.

De geestelijke en enkele dorpingen bleven toch. 's Pastoors zuster, die bij hem op de pastorie woonde, was eveneens vertrokken; zij zou haar broeder niet meer terugzien. Niemand vermoedde nog, hoe de pastoor van Sint-Joris, de held van een legende worden zou, maar toch een legende met veel bittere waarheid, gelijk we weldra hooren zullen.

Op 15 October kwam het 7° linie-regiment bezit nemen van Sint-Joris en kolonel Delobbe en zijn staf vestigden zich op de witte hoeve van burgemeester Muus, tusschen den weg naar Nieuwpoort en de Noordvaart, dicht bij Ketelersdammelbrug... De groote Vlaamsche boerderij zou nu ook een veste worden...

Toen Mannekenvere viel, en de vijand zich om den geweldigen toren nestelde, werd dit dorp een punt, waaruit heel wat ellende voor de onzen losbrak.

Aan den overkant van den IJzer stelden de Duitschers hun machinegeweren op en van Rattevalle slingerde het monstergeschut zijn zware granaten naar onze linie. Weldra braakte van uit Mannekenvere zelf een batterij los... Ja, een zevenkoppige draak spuwde vuur over den sektor... en geen Sint-Joris rees op, om het monster te bedwingen. Daar stonden onze afgematte troepen en machteloos waren ze tegen dezen orkaan.

Het vee loeide in dollen angst rond, de grond danste en scheurde open, uit den IJzer en de kreken en koeiputten in de weiden fontelinden waterstralen op, de boomen vielen met doffen slag achter, voor en op de soldaten, 't regende bijwijlen pannen en glas en steenen, kloelke schuur en stalmuren pletsen open... Machinegeweren rommelden als een doodmarsch en de kogels kletsen tegen de huizen, in de takken, op den dijk, huiden en floten alom en kletterden lijk hagel op de steenen van alle wegen langswaar men munitie en voedsel zou moeten aanvoeren voor de zoo zwaar beproefde mannen van het 7°. De kompagnies Defier en Coupeuz

verdedigden de Uniebrug...

Luitenant Wery wordt aan 't hoofd gewond, den onderluitenant Wasch doorboort een kogel de borst en met elk bevel, dat de dappere nog stamelt, gulpt hem bloed uit den mond; een granaatscherf treft den kommandant Coupeuz... Massa's aarde worden uit den dijk geslingerd en bedelven de soldaten, die dan wanhopig worstelen om zich uit dit gruwelijk graf te bevrijden.

De vijand wil ook hier over de rivier dringen... Ons geschut slaat bresen in zijn dichte rangen... Met hoopen vallen de grijze gedaanten... maar hun officieren jagen nieuwe groepen voort om de gaten te stoppen telkens en telkens weer, tot de stormloop gebroken is...

Maar in 't gemeentehuis van Sint-Joris, dat nu een hulppost is geworden, liggen ook onze mannen te kermen en te kreunen of van daar hincken verbonden naar Nieuwpoort, naar die tram, welke al maar door zijn droevigen last vervoert, gelijk Nelle het te Coxyde ziet...

Pastoor De jonghe is dus gebleven en dwaalt als een schim door den kogelregen en den granatenstorm... Zijn soutane is gescheurd, zijn hoed hangt aan flarden over zijn hoofd... De priester komt de gewonden zegenen... Dan weer ijlt hij naar buiten... Als er een projectiel barst, slaat hij een kruis. Herhaaldelijk wil hij naar de Duitsche linie... De soldaten jagen hem terug. De arme man is in het brein geraakt...

Dan dompelt hij weer naar het gemeentehuis... het lazaret met al zijn bloed en ellende.

De beschieting wordt nog gewelddiger. Granaten pletsen rond het gemeentehuis open. Een slag... een kreet... pastoor Dejonghe ligt verbrijzeld... dood neer. Binnen brengt men de huilende schreiende gewonden naar den kelder... En hier kermen ze voort of ijlen ze in hun koorts over huis... en stamelen ze namen van kinderen, om wie ze in hun eigen zware smarten nog bekommerd zijn... Van onder die gewelven, daar uit de diepten ja, klinkt dat gesmeek van arme martelaren... Aalmoezeniers staan stervenden bij...

En wel mogen we het hier aanhalen uit Gezelle's kerkhofblommen:

De Profundis! klonk de bede,
De Profundis! zuchtte 't huis,
't Hu's en al die knielden mede
In godvruchtig stemgedruisch.

Uit de diepten roepe ik, Heere,
Hoort, ik bidde U, naar mijn stem!
Wilt uwe oor te mijwaard keeren,
Die om bijstand biddend ben.

Want bij U is medelijden,
Is verzachten des gekwels,
Grooter als het wederstrijden,
Als de boosheid Israels.

Heere, dat hij ruste in vrede,
Zei de priester, ende wij,
Dat hem in alle eeuwigheden,
't Hemelsch licht geschonken zij!

De Profundis! zong de bede,
De Profundis! zuchtte 't huis;
Zuchtten al die knielden mede,
Met verstervend stem... gedruisch.

Wat geeft het? De oogen vallen im-
mers toe... de vermoedheid is overwel-
digend, slapen moet men ondanks al-
les... Slapen of sterven...

Het is nu de avond van den 22en.

Men weet, hoe de vijand toen daar
zuidelijk bij Tervate over den IJzer
drong...

Hij zal trachten thans ook bij Sint-
Joris de rivier te forceeren...

Het 7° kan niet meer, is geteisterd, uit-
geput... Maar daar komt versterking...

Het 14° linie rukt aan onder leiding
van kolonel Lambert die met kolonel
Delobbe van het 7° op de burgemees-
ters-hoeve, nu den zetel van den staf,
dien toestand bespreekt... Men zendt
een afdeling naar de Uniebrug, waar
majoor Houard van het 7° de wacht
heeft... En welk een wacht!

De manschappen kampeeren er in
slijk en bloed, en mest, terwijl den
ganschen nacht door om hen heen de
granaten huilen en de kogels fluiten...
Gewonden kermen naast hen...

De morgen van den 23en rijst uit de
rookwolken, de gaswalmen en de ne-
len op. De arme soldaten van het 7° en
het 14° bij de brug huiveren van koude
en rammelen van honger...

Als het licht wordt zien zij om zich
heen, hoeveel makkers in dien afschu-
welijken nacht 't leven verloren. Er lig-
gen dooden, die rustig schijnen te sla-
pen... maar de blik valt ook met ontzet-
ting op afgerukte lichaamsdeelen, op
bloedige massa's.

Majoor Waslet van het 14° heeft de
kompagniën van het 2° bataljon aan den
IJzer opgesteld. Weldra schiet de vij-
and weer heviger. Majoor Houard ziet
hoe een gedeelte van zijn troepen ver-
miedigd wordt. Hij verheft het hoofd
en roept: «Kom langs hier...» maar
daar stort hij neer, door een kogel in
't gelaat getroffen. Majoor Waslet van
het 14° neemt het kommando over. Lui-
tenant Rousseau moet een peloton naar
de Uniebrug brengen, om er de vele
verliezen aan te vullen. Nauwelijks zijn
de soldaten op de hun aangewezen post
of een bom valt te midden van hen.
Gehuil, geroep, gekerm... en bloed en
verminkte, uiteengerukte lichamen, een
ware slachting...

Luitenant Rousseau ligt daar te mid-
den van tal zijner mannen.

O, had men ooit een De Profundis
gehoord als daar uit dien kelder onder
het heen en weer schommelend, rillend,
daverend, afbrokkelend gemeentehuis
van Sint-Joris!

Maar nog moest het lijden grooter
worden...

«Nauwelijks is ieder in den kelder
opgetast, of de muren kraken en gol-
ven heen en weer en de donder rolt
naar binnen te midden van schitterend
licht... De mannen worden tegen en
over elkander geworpen... door rook
verblind.

De granaat is tegen het onderste deel
van den muur ontploft en heeft het
keldervenster verwijfd. De voeten wor-
den plan bespoeld door een stinkend
vocht... «Wat is dat nu weer, o Heere!»

Tusschen kreten van walging klinken
er van schrik.

— 't Is mest, 't is beer! roept iemand
met een vloek van afkeer. 1).

Daar naast is de aalput gebarsten.

De gewonden kruipen en strompelen
naar boven, men draagt anderen weg...
O... waar nu heen... De grond danst on-
der de voeten; muren, pannen rollen
neer; granaattrechters grijnzen als gra-
ven..., de dood raast naar alle zijden...

De droevige stoet verwijdert zich...
En de weerbaren blijven... Sommigen
die niet op post zijn, en op een matras,
een stroobos of op de bloote steenen lig-
gen, slapen weer in... Een projectiel
kan hun treffen, een huis over hen in-
storten, een boom hen verpletteren...

1) M. Baulu, La Bataille de l'Yser.

— Het tweede peloton! klinkt het. Lui-
tenant Tries voert het naar de brug. Een
orkaan van allerlei helsch tuig slaat
neer. En de stapel martelaars wordt
grooter.

— Het derde peloton!

't Is of de vijand met wellust zijn buit
ziét naderen. Luider brullen de kanon-
nen, afschuwelijker ronken de mitrail-
leurs.

— De kompagnie d'Afnay! gebiedt
majoor Waslet.

Ze nadert door een gracht, de man-
nen tot aan 't middel in het water,
schuw voor al het vreeselijke dat hun
wacht. Want o, het leven lokt zoo sterk,
nu men het bedreigd weet.

dood? Kan men 't onmogelijke berei-
ken, 't bovenmenscheijke verrichten?

De nacht daalt... Het 7° zal vertrek-
ken... Het heeft meer gedaan dan het
kon en zijn vaandel is gedekoreerd...
Dit zal in gulden letters den naam van
Sint-Joris dragen... neen van Saint-
Georges, want de taal van zooveel dap-
peren, zooveel martelaars, zooveel hel-
den... van zoo velen, die nooit meer de
vlag in het zonnelicht zullen zien stra-
len, maar nu vormelboos, als een bloe-
derig wrak in het slijk en het water
liggen, die taal van dit land, dat zich
ten offer brengt voor België, wordt door
de overheden miskend.

Het 7° begeeft zich naar Coxyde... Af-

Fransche mariniers ten aanval bij Dixmuiden

Maar groote God... die slagen, die or-
kaan, dat gehuil. Twee granaten ont-
ploffen in de groep. De mannen storten
neer, vallen over en door elkander, gil-
len, krijten, kermen.

De rook trekt op. Kapitein Afnay is
met veertig zijner soldaten gevallen. De
officier leeft nog, geeft het kommando
over aan luitenant Anciaux en wordt
weggedragen.

Anciaux verzamelt de overlevenden en
rukt verder.

Moet men dan toch nog voort, drijft
men al deze schamele jongens naar den

gemat sleuren. de strijders zich voort.
Maar het vooruitzicht van rust en van
voedsel wekt nieuwe kracht...

En toch is daar nog een vage angst...
Zal niet straks een, twee, drie kilome-
ter verder een nieuw bevel komen, dat
hen weer terugjaagt in den strijd, in
de hel, zooals reeds zoo dikwijls is ge-
beurd, want de legerstaf heeft geen
mensenmateriaal als de vijand en de
beloofde hulp toeft te verschijnen... En
zoo eischt men opofferingen tot 't laat-
ste, 't allerlaatste, tot 't onmogelijke...

Maar neen, alleen de vlammen gloed

Afl 17 Uitgever J. HOSTE, St-Pieterstraat, 30, Brussel Afl. 17
" Het Bloedig IJzerland " Prijs: 30 centiemen
VERBODEN NADruk WEKELIJSCH E AFLEVERING 16 Mei 1920.

toont nog waar Sint-Joris en het kerkhof van zoo veel makkers ligt... Het oorlogsgedonder verzwakt voor het 7°... De dood maait hier niet meer, waar ze door de duistennis hun weg zoeken naar een hoeve... een maal eten... een stroobos te Coxyde. Maar in hun gemoed is het nog niet rustig... Het drama, waaruit ze zich losgeworsteld hebben, werkt na... en nog menigen nacht nadien zullen velen van hen telkens wakker schrikken met vreeslijke visies van den dood, en de jammerklachten meenen te hooren van kameraden, die even hartstochtelijk het leven beminden, maar er onbarmhartig, gruwelijk wreed uitge-slingerd werden, ginds bij Sint-Joris...

En aan de Uniebrug vervangt majoor Waslet het 7° door compagnie's van het 14°. Het 2° bataljon onder Berguet, Anciaux, Jobé en Moreau neemt de gevaarlijke stellingen in.

Daarbij sluit zich het 1° bataljon aan van majoor Marnette, tot dicht bij de Violette-hoeve, waar kommandant Moulines met zijn 3° brigade de wacht houdt.

Het 3° bataljon van het 14° vormt de reserve bij de boerderij van den burge-meester.

Welk een lange linie voor het reeds zoo geteisterde regiment! Voor de mannen stroomt de IJzer, telkens verborgen in wolken, rook en dampen zwavel, waartusschen als bij hevig onweer de bliksem flitst... Achter de strijders strekt zich de Noordvaart uit, waar het 5° linie de gebeurtenissen verbeidt.

't Is nu de nacht van den 23en op den 24en. We hoorden reeds bij de beschrijving der gevechten bij Tervate, hoe de Duitschers dien Zaterdag een geweldige offensief ontketenden en deze aanval zal nu ook bij de Uniebrug losbreken... Ziwaar geklop klimkt van de overzijde en voor het gespannen brein van menigen soldaat lijkt het wel het getimmer aan een reusachtige doodkist. De mannen van den keizer zijn bruggen aan 't gereed maken... De berichten van Keiem zijn goed, zeggen de officieren, en ook hier moet een druk op de Belgische linie geweldig worden.

En als geheimzinnige schimmen, kruipen militairen, grijs gelijk de nacht zelf, naar den oever en stellen mitrail-

leurs op, om straks de aktie te steunen.

Bij de eerste morgenschemering toont een soldaat aan luitenant De Halloy een machinegeweer, dat de Duitschers bezig zijn tegenover hem te plaatsen. Om het te vernielen, zou men minstens een revolver-kanon noodig hebben, hetwelk de verdediging niet bezit.

— Schiet op de bedieningsmanschappen! beveelt de officier.

Daar na eenigen tijd de uitwerking van het geweervuur krachteloos blijkt, laat hij het schieten ophouden, verheft zich boven de borstwering, mikt... maar op hetzelfde oogenblik ziet men hem achterover storten, terwijl zijn kepi, met hersenen bespat, vier, vijf meters achter den dijk rolt.

De neerliggende soldaten leggen eerbiedig het lijk van hun overste achter een wal en een van hen spreidt een zakdoek over het misvormd gelaat uit. Het 14° linie mist brankardiers. De dokters Delville, Pirard, de aalkmoezentier Cammeliau komen om beurten op het slagveld het vervoer leiden, dat soldaten vrijwillig op zich nemen. Onder deze trotseert korporaal Jaspard rustig de verschrikkelijkste stormen.

Hij had bij de hulppost een kruitwagen gehaald, waarop hij, den een na den ander, al zijn gewonden wegbrengt. Deze kruitwagen, die minstens dertig maal den tocht deed in de gracht langs den weg van Sint-Joris, was aanvankelijk blank, maar is snel rood gekleurd zooals trouwens ook het water der sloot. Als het voertuig bij de helsche plaats aankomt, waar de compagnie Anciaux ligt, zinkt het wiel in een sponsachtige massa van mest, afgerukt vleesch, bloederig slijk, dat door het schuim van 't opgeworpen water in koralen vlietjes door het smaragd der weide meegeleid wordt.

Het geklapper der mitrailleur, die De Halloy gedood heeft, is het sein voor een vreeselijk vuur; machinegeweren bestrijken onze stellingen in de flank, aan beide zijden der brug vallen bommen, buien van schrapnells slingeren hun kogels en scherven in de loopgraven.

Bij de eerste ontploffing in de compagnie Anciaux snellen de mannen, die het vuur nog maar van verre gezien hadden, met wijld opengesplakte oogen en verwrongen gelaat naar het eind der

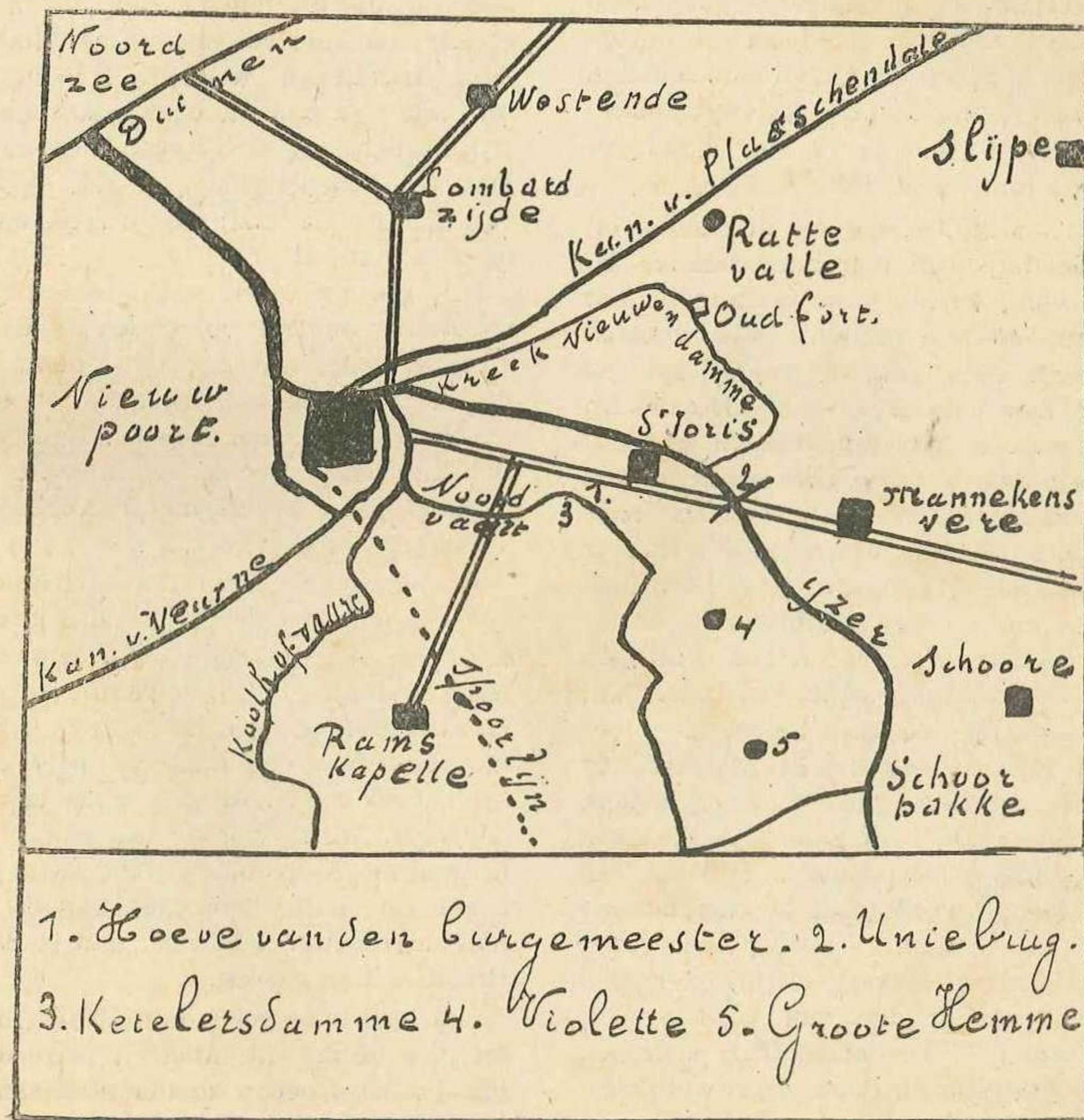
gracht, waar de luitenant hun met den revolver in de vuist den weg afsluit 1).

Als zij terugkeeren is hun verblijfplaats een oord van gruw en ontzetting geworden. Tegen den brugpijler is een bom gebarsten en de opgeworpen aarde is er vermengd met menschelijke overblijfsels, een massa van ingewanden, zenuwen, hersenen en uit dien bloedigen kuil kruipen verminkten welke huilen en weenen.

En toch moeten de manschappen daar

heft, krijgt den godsklop... De vijand loert en mikt als op wilde dieren... hij kent geen genade, hij moet den weg banen vóór de troepen, welke daar achter tot den stormloop vaardig staan, ook als met den doodsreeuw in de nog gezonde, schoone, kloeke leden.

De keizer wil het... Over den IJzer! het gebod uit Tielt, kost wat kost... levens tellen niet meer... gezondheid heeft geen waarde... als 't moet zullen lijken en verminkten, geschondenen, verbrij-

Schets VI. — De gevechten bij St-Joris

terug... Er is geen veilige wijkplaats, geen middel tot redding... Geofferd worden ze, al jaagt ook de levenszucht naar een uitweg, maar deze is gebarricadeerd... Tarten moet men den gruwelijksten dood, 't is de afschuwelijke wet van den oorlog, van 't verzet tot het uiterste... En wie van deze arme martelaars in zijn doodsangst, in zijn wanhoop of verdwazing, even het hoofd ver-

M. Baulu. La bataille de l'Yser.

zelden, gewonden, misvormde lichamen, waaruit nog gekerm klimkt, dienen tot een brug voor versche afdeelingen, welker menschelijk gevoel gesmoord wordt in het hellegerucht van bulderende kanonnen, tikkende mitrailleurs, barstende, pletsende, krakende, knallende, donderende, ratelende projectielen.

Zwaarderd worden de verliezen der onzen en majoor Waslet, achter zijn stroomijnt, vraagt om hulp. 't Is of het

bombardement alleen reeds het 4° zal vernietigen.

—Houdt stand! meldt men van de burgemeestershoeve. Een bataljon van het 5e komt u steunen.

Maar dat bataljon wordt aan de Noordvaart gehouden door hetzelfde monstergeschut, dat een spervuur over de weiden weeft, waardoor geen mensch dringen kan...

Ja, de draak spuwt zijn verschrikking uit, doch de werkelijkheid is niet zoo barmhartig als de legende, want geen Sint-Joris rijst aan den IJzer op, om de verdrukte groep, de schamelde soldaten van het kleine landke te bevrijden.

Luitenant Anciaux op het meest bedreigde punt heeft nog veertig man.

Het 3° bataljon, dat we in reserve bij de boerderij van den burgemeester zagen, wordt in het vuur gestuurd, maar het zou op alle punten hulp moeten brengen. De vijand, die bij Tervate en meer noordelijker in de IJzerbocht, reeds over de rivier gedrongen was, valt ook van daar, dus aan deze zijde van den stroom, den rechtervleugel onzer troepen aan. Majoor Marnette van het 2° bataljon heeft ginds dringend hulp nodig en aan de brug zelf moet men er dus niet meer op rekenen. Het 3° wordt op dien vreeselijken tocht zoo beschoten, dat een ware slachting ontstaat.

En van de brug houdt Anciaux nog twintig weerbaren over, dan nog tien, nog zeven. De kompagnies links van hem kunnen niet naderen... Wie één stap waagt, wordt gedood. Nog heviger loert de orkaan... zonder verpoozen dreunt een stortvloed van ijzer neer...

De laatste strijders van Anciaux worden samen in een ontploffing gegrepen en weggeslingerd, dood of gruwelijk gewond...

Het 14° zal moeten wijken of geheel sneven...

« Majoor Waslet begrijpt, dat de overtocht van den vijand onmiddellijk gebeuren zal, hij ziet zijn effectieven smelten, verwacht nu een aanval in de flank... Hij zendt luitenant Modard naar de boerderij om er den toestand te melden. Generaal De Brauwere is daar aangekomen, teneinde de verdediging te leiden.

Majoor Waslet ziet zijn adjunct terug keeren; deze brengt een papier met deze

woorden: « Houd flink stand... er zijn slechts eenige mannen noodig om den overtocht te beletten ».

Na dit bevel gelezen en herlezen te hebben, blikte de majoor over het vreeselijk slagveld, en voor dezen doorschoten dijk, tegenover den strijd van ijzer, water, hemel en dampen, woedt een niet minder grootsche worsteling in zijn hart.

All deze hem toegewijde mannen, die hij kent, die hem hun beschuit hebben gegeven, als hij honger had, die in het gevaar hem met vertrouwen aanblikken, deze jongelingen, wien hij beloofd had een vader te zijn en welke daar nu op zijn bevel verscheurd liggen met een geelaat vol lijdenstrekken of het stempel van den dood... ja zij wegen reeds zwaar op zijn gemoed.

Hij, die niet ziet, zegt gemakkelijk: « tot het uiterste volhouden », dat is worstel tegen alle hoop in, maar hij die de tranen aanschouwt, en het noodgeschrei hoort, en daarenboven weet, dat het verzet slechts een kwestie van minuten is, oordeelt met helderder geweten en gevoeliger ziel..

En terwijl hij het order zenuwachtig verkrimpelt, laat de majoor zijn gedachten gaan: « De eenheid van Anciaux bestaat niet meer, de kompagnie Berguet moet vernietigd zijn, de kompagnie Jobé, die reeds voor ze naar de brug ging, even hard geteisterd was, staat er even erg voor... Blijft over de nog bijna gave kompagnie Moreau. Ik schat mijn verliezen op vierhonderd man van de zeshonderd vijftig. 't Is meer dan te Saint-Privat... 't Is genoeg. »

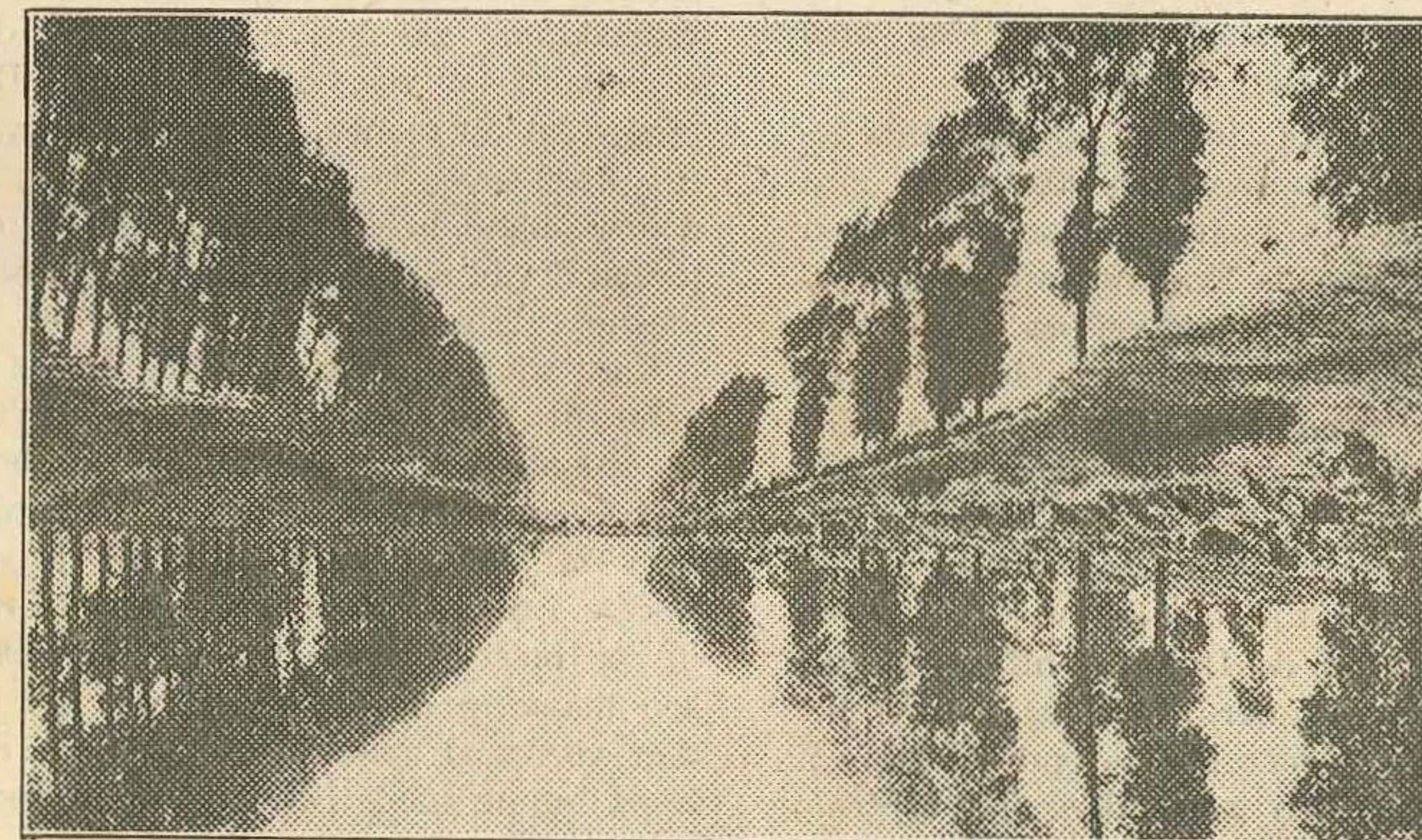
Om half twee geeft de majoor 't bevel tot den terugtocht. Maar 't is reeds te laat om de troepen zonder verliezen los te maken, want met bliksemsnelheid speelt zich over de gansche linie het drama af, » zoo besluit M. Baulu dit trefend gedeelte van den slag bij St-Joris.

't Is half twee, als de Duitschers hun aanval doen. En ze gaan met buitengewone stoutmoedigheid te werk.

Een officier springt met eenige soldaten in een boot... Een hevig mitrailleurvuur dwingt de onzen beneden de borstwering te blijven. Het vaantuijg glijdt over den IJzer; kogels huilen er boven en er om heen... Een geweldig salvo breekt los... Men hoort kreten,

bloed kleurt het krakend hout... maar de officier stormt aan deze zijde op den oever, roept, tiert, huilt... Drie bootjes volgen... Weer vallen Duitschers neer... 't Zijn zij, die den weg moeten banen met hun leven, die koelbloedig aan den oorlog opgeofferd worden... Nu is het een brug, die op drijvende steunstukken nadert... en het duivelsch spel van Tervate herhaalt. Er staat een man op... als onkwetsbaar voor de kogels... hij neemt een zwaai, botst aan wal, en bevestigt het einde van de voetbrug... aan den kant.

En dadelijk is het een grauwe massa, die als over de rivier zweeft en aldus deze forceert. Alles heeft nog geen minuut geduurd... 't Is de ontkenning van de vreeselijke beschieting, van het onbarmhartig vernietigen onzer weer-

De IJzer tusschen Dixmuiden en Nieuwpoort

macht dagen lang door dat helsche vuur, de ontkenning van het beuken onzer linie en het afmatten harer verdedigers.

Woest zegegeroep helmt... En de weinige Belgen schieten en schieten en schieten nog, verheffen zich uit de loopgraven, tartend de mitrailleurs en den dood, vuren al maar door in den dichten hoop, waar geen kogel verloren kan vliegen. Maar wat baat het... De Duitse staf giet zijn overvloed uit aan menschenmateriaal en 't geschrei van zieltogenden of smartkreten van gekwetsten worden gesmoord in het hochgehuil en de keizer-vergoding der steeds maar volgende mannen...

— Vuur... vuur! roept kapitein Berguet, bij wiens geteisterde kompagnie de ramp zich voordoet.

't Is een oorverdoovend geluid... een knallen en knetteren, brieschen, huilen, vloeken, kermen, maar niuwe bruggen verschijnen met niuwe benden.

Berguet heeft zelf het geweer van een zijner gesneuvelden gegrepen en leidt het verzet, maar hier is geen weerstand meer mogelijk; een vloed van kogels zoemt aan in zijn richting en met zijn ziel aan zijn lichaam, ontvlieft ook de ziel aan de laatste verdediging...

't Is weer dat eeuwig, vervloekt noodlot van 't getal, van den zwakke tegen de overmacht, van één tegen honderd, van de onbarmhartige wet, waartegen dapperheid noch doodsverachting bestand is. Wel wordt er nog gestreden,

nu in onze loopgraven zelf, waar Duitser en Belg elkaar aangrijpen en vermoorden met een haat, als hadden ze elkaar jaren en jaren met wraakzucht beloerd... al was het een doodelijke familieete welke nu alleen in bloed belist kon worden.

Bovendien is het sein tot den terugtocht gegeven, maar voor velen is het te laat om nog te wijken; deze kunnen zich niet losmaken uit den strijd, uit die worsteling als van waanzinnigen, uit dat bloedig menschenkluwen.

Voor de anderen wordt het een paniek... een wilde vlucht door het riet, de grachten, over de vlakke, waar kogels

en granaten slachtoffers zoeken, gewonden smeeken om meegenomen te worden en dooden het gras zwart stip-pelen...

Hier volgen enkele episode's naar ooggetuigen door Marguerithe Baulu geschetst.

Aan de brug van Ketelers-damme staat het 5° linie, dat daar door spervuur opgehouden werd. De soldaten vuren nu op de Duitschers, welke het achter-uittrekkend 14° linie achtervolgen. Eensklaps stijgt op den oever der Noordvaart, een geweldige kreet van verschrikking: «Staaak het vuur... staaak het vuur!» Voor de punthelmen, die in massa van den dijk dalen, is een muur gerezen van vijftig tot honderd zwarte gestalten, waarachter grijze mantels golven.

De officieren van het 5° aarzelen in een vreeselijken gewetensstrijd: «Moet men vrienden slachtoffers? Mag men den vijand laten vorderen?»

Men begrijpt, wat er op den dijk gebeurde is. Na over den stroom te zijn getrokken en zich meester te hebben gemaakt van de loopgraven der compagnie Berguet, wendden de Duitschers zich snel naar links en vielen daar op de achterhoede van de compagnie Jobé-Bastin, die verpletterd werd tegen den dijk. Alleen de compagnie Moreau, welke nog meer links haar stellingen bezat, had den tijd om te wijken. Toen was het, dat de Duitsche officieren den opmarsch hunner afdeling wilden beschermen achter een levend schild van gevangenen en gewonden. Te vergeefs protesteerde kapitein Jobé, die ofschoon getroffen, te midden zijner soldaten gebleven was, tegen dezer andershandelijken manoeuvre. Dit nu zien de mannen van het 5e. Reeds rukte een heel bataljon achter de martelaars op, als een Duitsche kolonell verschijnt... De Belgische officier sleurt zich voor hem en gelukt er in te verkrijgen, dat er bevel gegeven wordt de gevangenen onmiddellijk op den rechteroever over te brengen.

Beroofd van hun beschutting, kruipen de achtervolgers nu als krabben in het slijk, en schuiven aldus met de meeste omzichtigheid naar Sint-Joris. Voor hen moet de verraste hulppost in allerijl haar gewonden wegvouwen en de staf vlucht met het vaandel door een

venster van de daverende burgemeestershoeve.

Een der laatsten, welke den dijk verlaat, is luitenant van Berwar, adjunct van majoor Marnette, kommandant van 't 1e bataljon, die zelf doodelijk gewond werd, toen hij het bevel tot den terugtocht gaf en zijn mannen aanmoedigen wilde, om over de beschoten vlakte zoo ordelijk mogelijk te wijken.

Van Berwar gaat nu langs den weg van Sint-Joris naar Nieuwpoort, op een afstand gevolgd door den soldaat Costard. De luitenant wordt getroffen en wat verder zinkt hij tegen een stroomijnt neer, bleek als een doode, met de armen, rood van bloed, slap langs het lichaam. Costard ziet hoe een varken de rechterhand van den officier besnuffelt en het bloed begint af te likken. De luitenant ligt onbewegelijk zonder zich te verdedigen; zal het uitgehongerd dier zijn hand en zijn arm afvreten? Costard volgt dit tooneel onverschillig, want de afschuwelijke tooneelen, die hij doorworsteld heeft, hebben hem in een toestand van stompzinnigheid en wezenloosheid gebracht.

Kan hij bovendien zelf nog hopen levend uit dezen orkaan van ijzer en vuur te ontsnappen? Waarom dan anderen te beklagen? Toch ziet hij, ondanks zich zelf, hoe de luitenant door de aanraking van het beest weer opschrikt en in een beweging van woede, het varken zoo hevig in den snuit spuwt, dat het dier verbaasd achteruit wijkt, zich omkeert en de bloot liggende ingewanden van een doode gaat belikken.

De officier werpt een ontstelden blik om zich heen. Maar wat baat het te roepen? Ieder is onverbiddelijk overstelpt door zijn eigen verdediging. Gansch de lugubere vlakte, doorboord als een zeef, bestrooid met staal, ligt daar onder den groenachtigen glans van de onheilspellende schemering, tot aan den einder geteekend met de talloze uniformen, deze roerfloos als zwart marmere beelden, die met langzame beweging tusschen de rookzuilen. En bij het geloei van vee, het vreeselijk gehuil van half opengescheurde zwijnen, en het gerol van den donder, uit de smarte der menschelijke wezens zich met bijna zachten klank... Over heel dit veld van ellende hijgt de angst...

Luitenant van Berwar, wien een sterke wil het gebroken lichaam steunt, roept om een brankardier... Plots klinken uit den grond heesche stemmen die zeggen: «Fenez par ici... (kom langs hier)». Angstig rond zich blikkend, ziet de officier den bodem bewegen... schoppen aarde vliegen op...; de Duitschers rukken onder den grond voort, door dezen gestadig te klieven.

Maar neen, in Gods naam... hun gevangene wil hij niet zijn... en ondanks de twee roode stompen, die langs zijn lichaam hangen, werpt de luitenant zich plat neer, en, weenend van pijn, werkt hij zich op den buik, de knieën, en met de voeten, naar een gracht vol zwart water, welke hij na tien minuten bereikt, en waar hij vijf dooden vindt, wier drinkflesch hij zelfs niet meer aan de opgezwollen lippen brengen kan.

Aangezet door dit prachtig voorbeeld, verheft zich de soldaat Costard, die in een stroo hoop gekropen was, springt naar een volgende mijt, loopt om de haag van een boomgaard en kruipt op handen en voeten voort. Op twee meter van de gracht langs den weg naar Nieuwpoort is het hem, of hij een hevigen slag op den buik krijgt; vlug brengt hij zijn hand naar de getroffen plaats om zijn ingewanden op te houden, maar tot zijn groote verbazing is zijn kapot droog. Toch doet inwendige pijn hem schier huilen... «Ik ben van binnen gekwetst», denkt hij.

Zweetend van smart sleept hij zich naar de sloot, waaruit gekerm opstijgt. Gewonden, die halverwege in het water staan, roepen om hulp, welke niemand hun daar brengen kan... «Ge moet verder gaan», zegt Costard.

De sterksten begrijpen het en een stoet van voortglijdende bloedende gedaanten beweegt zich door het slijk.

In den nacht ziet Costard den Tempelierstoren van Nieuwpoort oprijzen, en, na een laatste inspanning, bereikt hij de «Coupe-Gorge», waar uit een huizeke, nu de Belgische hulppost, licht straalt. Maar thans is al zijn kracht weg... hij ligt daar als een wrak, zonder beweging, zonder stem, en toch denkt hij nog: «Als de deur niet dadelijk opengaat, moet ik sterven voor den drempel van het reddingsoord... en het leven is zoo goed».

't Wordt alles donker voor hem...

Als hij later de oogen opent, ziet hij een vrouw over zijn sponde gebogen... En nu is het heerlijk... thans kan hij rusten, zachtkens insluimeren... Hij is gered.

Intusschen schieten de soldaten van het 5de in de richting, waar de Duitschers zich ingegraven hebben, daar voor de Noordvaart. In den nacht vermindert het geknetter; de mannen zijn gebroken van vermoeienis en van honger; de tanden klapperen in de koude van den nevel, waaronder zich de dood hult...

Maar uit die dampen daar aan de overzijde hoort men bange klachten, als van schimmen... 't Is de smeekbede van menschen, welke uit het graf nog de handen uitstrekken naar het leven, de liefde, het licht. Tegenover die stemmen kan men niet onverschillig blijven... Van het bataljon Gillett, leggen de edelmoedige korporaal Boumail, de onverschrokken vrijwilliger Devis en tal van anderen een voetbruggetje over de vliet en zonder licht, zonder wapens, tastend, tusschen de grachten, die nu aan den vijand behooren, richten zij zich naar daar, vanwaar het geklaag opstijgt.

De gewonden roepen onvoorzichtig tot de gedaanten, die door het moeras waden... «O... neem mij mee... laat mij niet liggen!»

— Stil... zwijg... we zijn in de vijandelijke linie's, fluistert men terug...

Onhoorbaar, verwenschend het gerucht van botsingen tegen koeikadavers of het geknor van varkens, welke volgen, draagt men zoo zacht mogelijk de gewonden heen, waarvan sommigen op den langen, nachtelijken tocht bezwijken.

— Brankardier!...

't Is slechts een gemurmel... De vrijwilliger Devis buigt zich neer en neemt luitenant van Berwar op, die vier uur in een watergracht gelegen heeft en nog den moed had zich tot bij de stellingen van het 5° te sleuren... In de loopgraaf wikkelt men zijn ijskoude voeten in een deken en dan draagt men traag den geredde naar de steenbakkerij van Ramskapelle...

O, die steenbakkerij! Daar zag men majoor Waslet aankomen... somber, alleen... Dan kommandant Moreau... ge-

heel alleen... en vervolgens kommandant Darche... geheel alleen...

Deze avond zou het 14^e afgeest geworden zijn door het 5^e, zoo was het bevel geweest. En in de woning der steenbakkerij stond de tafel gedekt voor twintig officieren van het regiment... Vier kwamen er plaats nemen... Zij durfden elkander niet bezien uit vrees in tranen uit te barsten... Nog veel minder waagden ze het naar de ledige stoelen te blikken: hier moest majoor Marnette zitten, daar Berguet, en daar Jobé, en Bastin en van Berwar en De Halloy en al de anderen...

De overlevenden liepen als schimmen door de holle zaal, niet kunnende besluiten aan de ledige tafel neer te zinken...

Zoo verhaalt Marguerite Baulu, naar de verslagen van hen, die uit de hel van Sint-Joris ontkwamen, deze aangrijpende, tragische tooneelen...

En bij de Unie-brug en langs den IJzer, in den vlammschijn van Sint-Joris, bij de hoeve van den burgemeester, in de grachten aan den Nieuwpoortschen weg, tusschen het riet van de Noordvaart, sluimerden nu zooveel jonge mannen, die toch het leven hartstochtelijk hadden bemind... De wind voer door het wuivend lisch, dat een lijkzang zong over al die arme martelaars en over de eens zoo wonnige streek, welke steeds slechts het eerlijk zweet van den werkenden mensch, maar nooit bloed gevraagd had.

Op het lage deurtje van het visschershutje te Coxyde werd geklopt.

— Zie eens, wie daar nog is, zei de oude Chiel, die naast den haard zat te rooken, terwijl aan de andere zijde zijn vrouw een kous stopte.

Nele deed open.

— Om de liefde Gods, laat mij hier binnen rusten! smeekte een Belgische soldaat, die van vermoeienis wankelde.

Het was een knappe jonkman, maar over zijn flink wezen lag een trek van smart.

— Zet u vriend, riep Chiel. Kom, hier bij het vuur... Nele, zet den moor op, dan kan hij een tas warme koffie drinken, dat zal hem deugd doen.

Het meisje zag den soldaat aan en vroeg:

— Zijt gij geen Nieuwpoortenaar?

— Ja... maar ik woonde voor den oorlog te Gent...

— Pieter Jansoone?

— Ja, zoo heet ik... Gij kent mij dus? Wie zijt gij dan... Nele Van Male toch niet...

— Ja...

— 'k Heb u zoo goed gekend... maar neem mij niet kwalijk... mijn zinnen zijn verward... 't Was zoo wreed, zoo eendelijk wreed! En de soldaat sloot even de oogen...

— Komt gij uit den slag? vroeg Chiel, de visscher.

— Ja... van Sint-Joris... 't gaat er slecht... We zijn afgetrokken... 't veertiende vecht er nu, maar ik kon niet achter en ik heb, 'k weet niet hoe lang, tusschen het lisch gelegen...

— Och Heere, uw voeten! kreet Nele.

Ze zag hoe den jonkman het bloed uit de schoenen zijpelde.

— God zij geloofd, ik ben niet geschoten... 'k geloof het toch niet... stamelde Pieter Jansoone. Maar 't is de vermoënis... ik kon niet meer... ik moest me laten vallen. 'k Kan de nachten niet meer tellen, dat ik niet geslapen heb.

Hij beefde van uitputting. Nele had zich reeds neergehurkt en deed zijn schoenen uit. De sokken waren grauwood van slijk en bloed. Het water begon in den ketel zacht te zingen en het meisje goot er in een bekken, vulde het aan met wat koud, en zei trillend van deernis:

— Laat ik uw voeten wasschen... dat zal u goed doen!

— Juist! riep Chiel. Geen beter middel nu... En dan een goede pot koffie en een stuite en voor de rest slapen. Ik ken dat, die oververmoënis. Was het zoo wreed bij Sint-Joris?

— O, zwijg... zwijg! 't Kan in de hel niet enger zijn. Al vuur... vlammen, zwaavel, obussen, bommen, shrapnells kogels. 'k Heb zooveel maten zien vallen... En ik ben langs gekwetsten tot tegen Nieuwpoort gekropen. Dat gekerm en getier... maar 't was ieder voor zijn eigen... 't kom niet anders. Ik heb dan gerust, tusschen het lisch in de moore. 'k Wist dat mijn regiment te Coxyde lag en 'k ben nu tot hier gesukkeld. Maar hoe... och, Heere, hoe, 'k weet het niet

en 'k zag hier een beetje licht en ik klopte.

— En ge hebt wel gedaan, zei Clara, Chiels vrouw. Och Heere toch, wat beulen ze nu met al die arme jongens, en gaat dat maar blijven duren? 't Is een schande voor God en de menschen, dat zoo iets kan bestaan! Hoor toch eens naar het kanon, en 't gaat maar dag en nacht, zonder ophouden. De wereld loopt op haar einde of 'k versta er niets meer van.

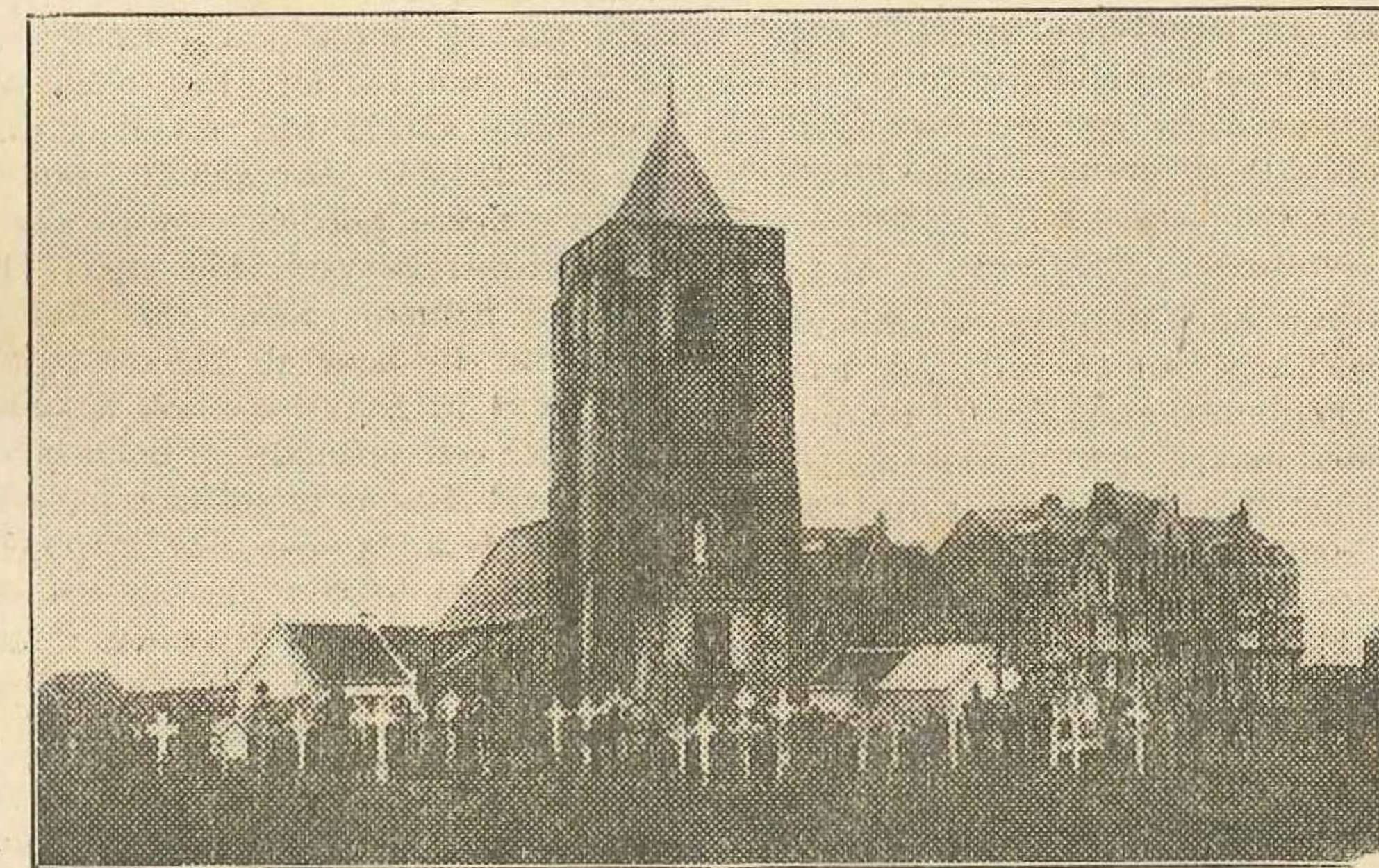
— Maar de Duitschers komen bij St-Joris toch niet door, hé? vroeg Chiel.

— Ik weet geen zeker nieuws... het 14e heeft het er hard, dat kan niet anders. Och we zijn niet in staat om te

— God zal 't u loonen, zei Jansoone met tranen in de oogen. Ik kom als uit de helle in den hemel... O, ik peins aan de kamaraden, die daar buiten liggen met het vuur in de wonden... 't Is toch al zoo wreed. Niemand, die er niet in geweest is, kan weten wat oorlog is.

Hij klom dan de ladder op en 't duurde niet lang of men hoorde hem snurken.

De oude vrouw Van Male was wakker geworden. Zij kreunde een wijle. Haar kleindochter schikte kussens en dekens wat beter en de zieke sluimerde dan weer in. Nele ging nog even naar buiten. Ze zag aan den einder de branden en het flikkeren van het geschut, en

De kerk van Mariakerke

strijden, we zijn al 't enden, al lang, en toch jagen ze ons nog met één tegen honderd. Zoo moet ge er aan... dat is niet te houden!

Nele verbond dan de doorloopen voeten van Jansoone. Clara haalde uit de kas een paar oude sokken en liet den soldaat zijn beslikte tuniek tegen een bonker van haar man verwisselen. Intusschen schonk het meisje koffie op en sneed ze een paar boterhammen af. Wel dra had de dompelaar alleen nog maar rust nodig.

— Een bos stroo zal mij al een zacht bed zijn, sprak hij dankbaar.

Maar met een oude matras, wat van overal bijeengegrabbelde netten en doeken maakte men hem nog een beter leger gereed.

blikte in de richting van St-Joris. Daar dus moesten er nu velen hulpeloos neerliggen in een langen, gruwelijken doodstrijd. Hoe gaarne had zij hen geholpen, om dien eenen, wiens smart ze verlichten kon, was er reeds heerlijke voldoening in haar gemoed.

Sint-Joris... Daar dus woelde de vijand, om zich een weg te banen over den IJzer, Veurne-Ambacht in. Zou hij gelukken... en wat dan? Vluchten weer? Nog verder den vreemde in met haar kranke grootmoeder. Ook van zee klonken zware slagen en Nele dacht aan haar broer. Waar mocht hij nu zwerven in dezen boezen, onveiligen tijd?

O, 't was erger dan 't verleden..., dan in Jan Turpins eeuw. Ze had heden avond getoond, dat ze even flink wilde zijn

als de Nieuwpoortsche vrouwtjes van toen, maar ze stond immers machteloos tegenover al het geweld, tegenover een verschrikking, als waarvan de kronieken nooit gewaagden. De menschheid was nog even wreed, als toen zij Jeanne Panne verbrandde... Hoe dacht ze nu zoo opeens aan de Nieuwpoortsche helks. Nog niet lang geleden was op de Markt door een ster van witte steenen de plaats aangeduid, waar die onrechtvaardige, afschuwelijke strafuitvoering was geschied, en een simpel vrouwtje op den brandstapel omkwam.

« De terechtstelling van Jeanne Panne de tooverhelks is langs onze kust nog niet uit het geheugen gewischt. Nog weet men er te vertellen dat, toen het vuur reeds aan den brandstapel gestoken was, zij een opgerolden band papier uit den zak haalde, dien ze met een zwart in de lucht ontrolde en er mee in de hoogte ging gelijk een vlieger aan zijn draad », schreef professor Vercouillie.

« De Heer Em. Meijnne van Nieuwpoort heeft ons een afschrift van haar proces en vonnis meegedeeld. De processtukken maken een bundel uit die daar op het stedelijk archief berust. Het vonnis komt voor in het *Register van Sentencien der stede van Nieupoort* van 1623 tot 1654, welk boek, zegt hij, heden niet meer te vinden is. »

Jeanne Panne was de weduwe van een bakker, Jan Panne, en heette zelf Janneken de Deyster. Zij moet geboren zijn in 1593, daar zij in 1650 bij haar terechtstelling « oudt was 57 jaren ofte daeromtrent », gelijk zij verklaarde. Zeer veel lieden in de vroegere eeuwen konden niet juist hun leeftijd bepalen.

Ook Jeanne's vader was te Nieuwpoort om tooverij met « den viere » (het vuur) terechtgesteld.

Zij was toen « soo jonck dat zij schaers van hem eenighe kennisse gehad heeft ». Zoo vertelde de ongelukkige bij het verhoor.

Uit haar proces vernemen we nog dat « leden twaalf jaren ofte daeromtrent Perince Mynne, betuigt ende ghevanghen van tooverie, was in exame op de torture in scepencamer deser stede. » Zij was dus in dien tijd te Nieuwpoort de eenige niet die men voor tooverij ver Volgde.

Zij woonde in de St-Mariestraat, waar

zij een bakkerij en winkel had. Zij moest nog al welgesteld zijn, daar zij in een brief om hulp, tijdens haar gevangenschap aan de Jezuiten geschreven, beloofde « dat sij hun rijckelick soude recompenseeren en dat sij geen gelt noch goud soude sparen, » wat door twee getuigen als iets heel natuurlijks medegedeeld wordt.

Zij had een zoon, Joorckin Panne, die op dit tragisch oogenblik nog in leven was. Van andere kinderen wordt geen melding gemaakt, tenzij van een dochter, van welke wij alleen vernemen dat zij « leden acht jaren ofte meer » ziek was.

Waar wat had Jeanne Panne nu eigenlijk misdaan?

Ze was al verdacht als dochter van een, die met tooverij had omgegaan. Door haar schuld had het dochterken van Jan Jacobs, haar gebuur, aan een vreemde ziekte geleden en was daarvan zelfs belezen geweest. Een zekere Rijckewaert Schroo, zoon van Mayken Courssens, die haar als bakker gediend had, werd in haar huis ook al aangestast « met een vreemde en onghehoorde cranckheyt. Jeanne moest toen ten huize van Jan Neut, op den drie conynghen dach » gezegd hebben, dat zij wel wist welke ziekte dezelve Ryckewaert hadde en gedreigd « dat sy hem nog syn hoofd soude doen crauwen ».

Jeanne Panne had dan haar vroegeren knecht bezocht en daar twee maal gezegd: « Godt seghent, Godt betert. Ich beroep ulieden ghesaementlich voor Gods oordeel en gijlieden neemt mij mijne sonden af. Ik slape alle nachte met Onze Lieve Vrouwe Crone op mijn hoofd ». Toen ging ze heen en met haar vertrek uit het huis, begon Ryckewaert zoo overvloedig te bloeden « door de neuse, dat 't zelve niet stremmelijck is gheweest tot syn overlyden toe ».

De rechters vroegen haar ook « waeromme sy dickmaels by nachte heeft opghestaen ten een of te twee uren en gesproken en geredeneerd in haar camer alcf daer iemand gheweest hadde die tot haar hadde ghesprocken, en sy nochtans alleene was;

Of het niet waerachtich en is, dat in de maend van meye ten jare 1648 uit haar hof is ghevlogen een swart ghedaente van de groote van een hoed, vlie-

ghende door 't hof van Jacques Maertens al swierende dwers door een appelboom, vallende int hof van Jan Hoet daer neffens, ende of sy alsdan niet en stondt in haar hof ter plaetse ontrent, daer 't selve ghedaente syn vlughe nam, en haer hoofd over de muur stack om te sien en te hooren wat de ghebeurs die allen in heurlieder hof waren, er van zegden en welk een ghedaente dat gheweest is. »

Dat alles beantwoordt de betichte heel kalm en waardig. Of wel zij loochent, waar geen ander verzet mogelijk is; of wel zij toont het ongerijmde der beschuldiging aan; of wel zij verklaart dat de « laster gesproken is uit haet ende nijt van de inwoonders van de stadt ».

Dit laatste zal wel de oorzaak geweest zijn van haar ongeluk.

Een weduwe die alleen een zoo belangrijke zaak als een bakkerij met winkel voortzet, moet krachtadig zijn en dus tegenstand en haat verwekken; als haar zaak dan toch goed gaat, zooals we gezeld hebben te mogen aannemen, wordt ze even natuurlijk het voorwerp van afgunst en nijd.

Maar wat haatte het te ontkenmen? Jeanne Panne werd zoo lang gefolterd tot ze alles uitriep wat men haar wilde laten zeggen. Ja, lezer 't staat er...

's Avonds geschiedt het lichamelijk onderzoek door « Mr. Andreas exploitateur criminel der stede van Brugghe, » die « onder hare rechter wijnbrouw eene ronde plecke » als duivelsteeken erkent; daarna komt de exorcisatie en « ontrent de elf hueren in de nacht » wordt ze « gheappliqueert ter torture met den halsebant. » Ze houdt het zes uur uit, maar omstreeks « de 5 uren 's morgenstondt » begint ze te bekennen alles en nog meer wat men verlangde, en is « ontrent de zeven euren 's morgens gheclaert gheworden van de torture, hebbende na lecture van boven schrevene confessien daerby ghepersisteerd. »

Denzelfden 13 Mei « ten XII uren » heeft zij « wesende liber en buiten torture » hare bekentenis van 's morgens bevestigd.

« Men stelle zich den toestand van deze vrouw van 57 jaar voor, wier weerstandsvermogen door haar weduwstaat, door haar werk, door haar ouderdom reeds

afnamen » schreef Vercouillie. « Zij heeft betrouwen in haar onschuld, en niettegenstaande 2 1/2 maand gevangenschap met tergende bejegening en met de vrees voor het lichamelijk onderzoek en voor de torture, zooals uit de getuigenissen van de cipiers en de soldaten voldoende blijkt, verdedigt ze zich nog met helderheid van geest. Maar na zes uur foltering gedurende een langen, pijnlijken, slapeloozen nacht is de weerstand gebroken: in een ijende koorts, uit haast om met haar onverdragelijken toestand gedaan te maken, bekent zij de uitzinnigste dingen ».

Gebroken door smart, roept Jeanne Panne het uit: « Mijnheeren, maect my los... ende ick benne eene tooveresse en hebbe het geweest drij jaren lank! ».

En zij ijlt nu alles: dat ze drie jaar geleden door soldaten van een groote som geld werd beroofd en de duivel toen bij haar in huis geweest is in de gedaente van een man, van gewone gestalte, gekleed in een blauw pak; en hij belloofde haar zoo rijk te maken als te voren, op voorwaarde, dat ze hem zou aanhangen en hem haar ziel geven, wat ze beloofde, loochende God en haar doopsel.

Maar Satan had zijn belofte niet gehouden en haar nooit meer gegeven dan een « gheconterfeyten driesstuiverpenning », dien ze wegwiemp uit ontevredenheid.

Ja, ze had Rijckewaert behekst...

De duivel was weer verschenen onder haar « torture » haar pijniging...

Ze bekent, dat ze onder haar rechterwenkbrauw een teken van den duivel heeft, waar de officier haar met een speld stak, zonder dat zij zulks gevoelde. Ze had ook betrekkingen met Satan gehad.

« Zij seght dat de duyvel haer heeft kkommen besoucken en dat sy te saemen ghingen eeten in haar hof een brocke vleesch die deselve medebrochte, ende op een anderen tydt op haeren zolder alwaer hy haer droeg op syne schouders;

Seght dat sy by nachte viermaal van de duyvel door de lucht vertransporteert heeft gheweest tot op 't kasteeland, alwaer sy ghevonden heeft, vergeselschap van elok een duyvel, Livisch van Brugge en een boerinne ofte

lantvrouwe van Slype, wiens naem haer onbekent was; alwaer sy telkens een uur ghedanst hebben eens ronde met een speelman, die sy vanghelycke meent de booze geest gheweest te syne; alwaer sy telkens vleesch, schynende calfvleesch, gheeten hebben en bier ghedronken uut eene kanne, synde nadehant elck naer syn huys ghevlogen met hulp van elck syn boosen gheest;

Seght dat de booze haer inde ghevanghenesse niet en heeft bezocht;

Seght dat daeghs voor haer ondertrouw met François Labaenste den voorzeden duyvel aen taefel kwam slaegende op haere schouder, en vooren inde vloer by haer commende seyde haer: « is dat 't gonne ghy my belooft heeft van niet te trouwen? » Oorsake dat sy met selven Baent niet voorts en heeft willen varen int huwelick;

Seght dat de duyvel eens door haer hof ghevlogen heeft int vallen van den avont en int hof van Jacques Maertens in de ghedaente van eenen grooten uyl, alswanneer sy haer hoofd over de meur stack om te vernemen wie daer was int hof van de voorzide Jac: Maertens die was Jacobs;

Seght dat sy nooit an haren biechtvader hiervan ghesproken heeft, ende dat Satan sieck was stynkende van de ver-mufftheit.

Zoo bewerkte Jeanne Panne haar eigen veroordeeling.

Den 13den Mei bekende ze alles in haar uitputting... Wat had het haar kunnen baten, zoo ze den volgenden dag al dien onzin herroepen zou hebben. Het vonnis was geveld en werd toen haastig voltrokken...

Dit luidde, dat Burgemeester en schepenen van Nieuwpoort, op den eisch en de besluiten van heer en meester Adriaan Van de Walle, baljuw, en gehoord hebbende het antwoord van de verdachte, deze veroordeelden om geleid te worden naar de markt der stad en aldaar op 't schavot openbaar terechtgesteld te worden en gewurgt aan een staak en met het vuur, tot de dood er op volgt. Daarna moest het lichaam buiten de stad gevoerd worden om daar te hangen aan een paal of een « crickgalghe ». Al de goederen werden verbeurd verklaard. » En zoo stierf Jeanne Panne, die heks van Nieuwpoort, niet het eenige slachtoffer van het bijgeloof dier dagen.

Waarom dacht Nele nu aan deze geschiedenis, welke ze goed kende? Ze had er zich altijd over verheugd, dat zulk een verleden voorbij was. Jeanne Panne behoorde tot een tijd, toen de beschaving nog niet zoo doorgedrongen was... Maar wat ginder bij Sint-Joris en overal in 't IJzerland thans gebeurde, getuigde zulks van beschaving?

In 1650 had men op de markt van Nieuwpoort een vrouw verbrand. 't Was een gevolg van den geest dier dagen...

Maar welk een geest dreef dan duizenden kloeke levens in het vuur, dat dat nu over Veurne Ambacht laaide? Welk een geest, welk een booze macht ontiketende deze afschuwelijke moordrij...

Neen, het meisje kon het hier niet hooren, en toch was het haar of van ginder het geklaag klonk der achtergeblevenen, der arme martelaars in de moerassen, grachten, vlieten... Vernam zij niet het noodgeschrei opstijgend van de vlakte?

Jeanne Panne werd door helsche straf-tuigen gefolterd... « Dat ging vroeger zoo, toen was men wreed », zeiden de menschen, als ze in een museum dat tuig van hetgeen men gerecht noemde, met een huivering aanstaarden...

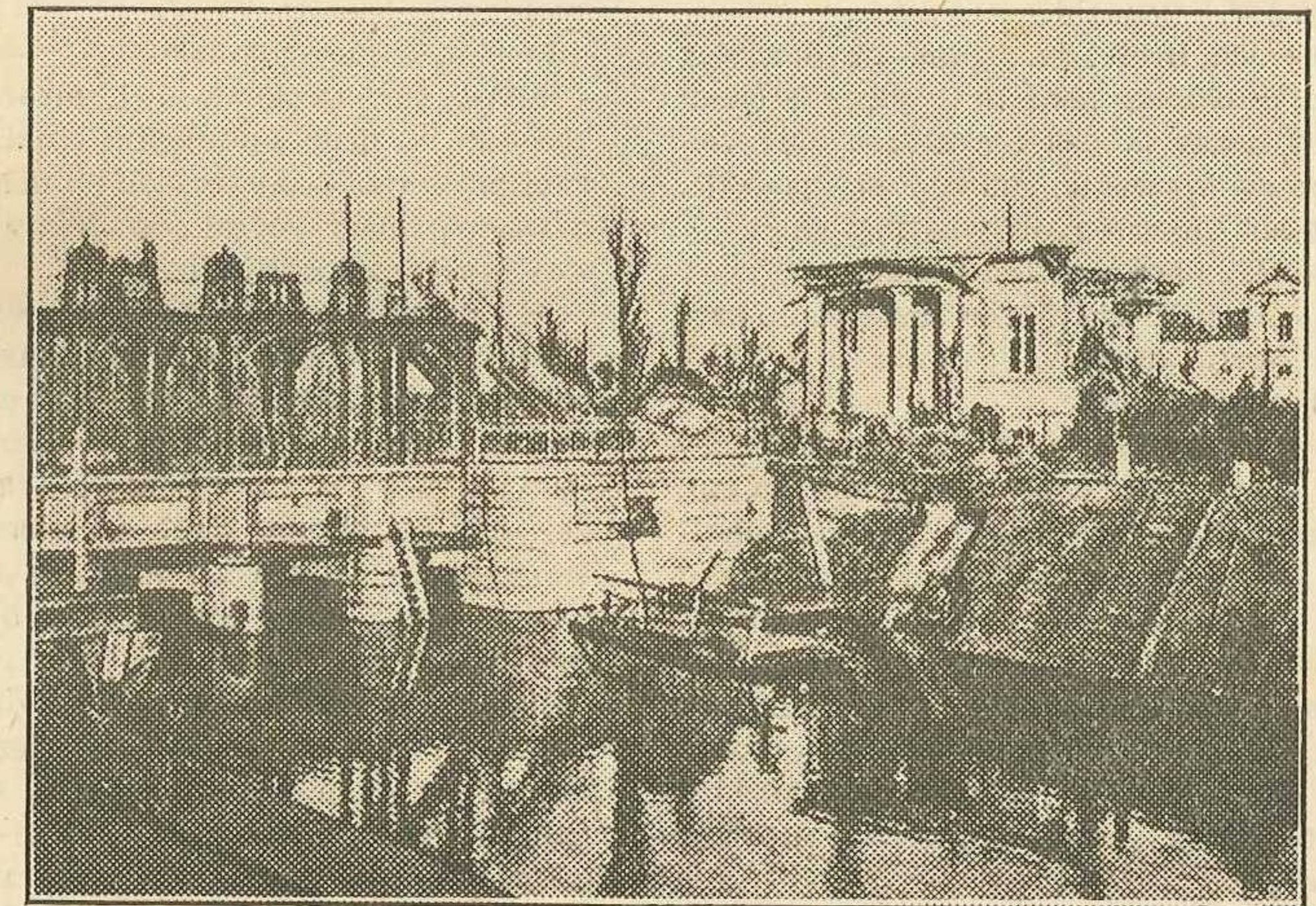
Vroeger? En nu... Hadden de baljuws en « officiers crimineel » van Nieuwpoort en elders, ooit martelgerief gekend als de granaten en shrapnells, de bommen en kogels, de monsterkanonnen en machinegeweren van 1914?

Was dat de beschaving waarop men zich zoo beroemd had...

Nele mijmende en haar hart was vol droevige beklemming. Neen, nooit, nooit te voren had Vlaanderen, dat toch al veel doorworsteld had, een tijd beleefd als deze, nooit van onrecht zoo getrild gelijk nu, nimmer bloed gedronken, zooals er deze maand vergoten werd, kostbaar bloed van vriend en vijand, waarin levenskracht, bekwaamheid, talenten, gaven, kunst, geleerdheid, werden gesmoord.

Bruiste er dan een vloed van waanzin over Europa... Was er niemand, die de slachting kon doen eindigen? Drie maanden geleden nog heerschte vrede over de wereld, en noemden de natie's elkander broederen. Er waren daar ver in den Balkan een vorst en zijn gade vermoord... en ieder had gebeefd over

die schanddaad... Dan sprak men van verwickelingen... en thans haatten elkander de natie's, greep de eene de andere aan in nijd en wraakzucht en moordlust... en niet meer in dat afgelegen oord alleen... doch ook hier in Vlaanderen, hier aan den onbekenden IJzer, in het natief-vreedzame Veurne-Ambacht. Jeanne-Panne? Wie zou er nu in de toekomst nog spreken over den vreeselijken dood der tooverheks? Gansch Nieuwpoort was thans een brandstapel, welke zijn rosse vlammen tegen den hemel kronkelde... En nog toefden er burgers, onschuldigen, weerloozen, rechtvaardigen, stillen in den lande, maar toch door den dood beloerd.

De sluizen te Nieuwpoort na de eerste beschieting

Waren in Europa... het overbeschaafde Europa... de natie's dan nog zoo willoos, zoo zwak, zoo slaafsch, dat een woord van een machtige, of het gekonkel van een kliekje samenspanners, die slachting kon ontketenen?

Wat hielp het er over te peinzen, de gedachten en het gevoel te martelen, den geest te pijnigen om het antwoord te zoeken, het feit was daar... hier vlak bij, te Sint-Joris en Nieuwpoort en langs gansch den IJzer en verder, Ieperen Leiewaarts en Frankrijk door! En in Rusland en Balkan en waar nog!

— Hoe is 't, blijft ge droomen van avond en een leelijke koude opdoen,

dat ge nevens uw grootmoeder kunt gaan liggen! zoo stoorde Chiel het meisje in haar gedachten.

De visscher was naar buiten gekomen en als op zijn schuit, peilde zijn blik het oneindige.

— Ja, Nele, hernam hij, ge kunt daar over dubben... 'k wete wel waarop ge peinst... en ge kunt er u den kop mee breken, maar wat doet ge er aan? Als menschen lijk wij baas waren op de wereld, zou het nooit oorloge zijn... 'k Ben blij, dat ik niets van die moordrij op mijn geweten heb en hoe die sloeber in het paleis van Duitschland nog ooit gerust een ooge kan toe doen op zijn keizerlijk bedde, ik versta het

niet... Maar ja, ik ben niet in een paleis groot gekweekt, doch in een hutje, waar vader zaliger zijn hoofd stuipten moest om binnen te komen... Ga slapen... kind... 't zal morgen weer entwat zijn... en elken nacht ruste, dien we pakken kunnen, hebben we toch vast.

Nele volgde Chiel in het kluisje en weldra lag ze uitgestrekt naast haar grootmoeder. Ze hoorde boven haar de zware ademhaling van Pieter Jansoone en lag er naar te luisteren, tot al haar gedachten in haar geest verdoezelden en zij insluimerde.

Den volgenden morgen was de sol-

daat al vrij vroeg beneden en hij zag er reeds veel opgewekter uit. Hij ging naar Nele, die buiten onder de pomp wat linnen waschte en na hun groet, zei hij:

— Ge kennde mij dus seffens, gisteravond, al zag ik er als een duivel uit?

— O, ja, op 't eerste oogenblik

— We waren vroeger ook goede vrienden...

— We woonden in elkaars gebuurte.

— 't Is waar... Och, ja... 't lijkt allemaal zoo lang geleden. Weet ge nog, dat ik eens uw kloefje uit den IJzer haalde? Hoe een mensch daarop nu peinst. En dat ik uw korf droeg, toen ge met boter en eiers van den boer kwam, maar ge waart toen al grooter.

— En ik had ze op een hofstee onder Sint-Joris gehaald.

— Och Heere, ja, 't was op den weg van Sint-Joris naar de stad, misschien daar, waar ik gisteren al een akte van berouw verwekte, omdat ik peinsde, dat het amen en uit was met mij!

— Ja... hoe dat kan veranderen...

— Ha, ik zou liever nog een keer uw korfje dragen...

Jansoone lachte.

— En ge leeft met uw grootmoeder?

— Ja... m'n broer is op zee en we hooren niets van hem... En wat deedt gij voor den oorlog? Zeker al getrouwd en een menage.

— Neen, neen... en nog geen kennis ook... Een goede zaak... dat had ik... een winkel van fruit, groenten, zaden en dat allemaal... Maar wat gaat het zijn, als ik terugkeer... zoo ik al terug keer!

— Toe, toe, moed houden...

— Zie Nele, wat ge gisteren voor mij deedt, is op geen blauwen steen gevallen.

— Het meisje bloosde, doch zei haastig:

— Spreek daar niet meer van...

— Zoo mijn voeten wasschen en verbinden...

— En wat doet gij voor ons? Kom de koffie is opgeschonken en een potje zal smaken...

— Ja, en dan ga ik mijn compagnie zoeken...

— Maar ge zijt nog niet genezen... ge hinkt als een kreupele...

— Ja, ja, ik zal wel wat rust krijgen, maar ik moet mij toch aanmelden. En

als ik te Coxyde of in 't ronde blijf, mag ik u toch een keer komen bezoeken hé...

— Maar van eigen!

— De kennismaking is nu weer hernieuwd...

Wat later ging Jansoone heen, maar tegen den middag was hij daar al weer terug. Hij had verlof en vroeg om over zijn beddeke te mogen beschikken, zolang hij te Coxyde lag, wat hem gaarne toegestaan werd.

Of 't alleen om dat matrasje en die oude netten was, kon men betwijfelen... Nele scheen zijn verblijf in het hutje ook niet vervelend te vinden.

Men vernam dien middag, dat de Belgen en Franschen Lombardzijde hernomen hadden. Dit nieuws wekte hoop...

Lombardzijde genomen!

't Was nog Oostende niet, maar Nele bedacht in haar optimisme, dat het toch het eerste punt vormde op den weg daarheen, maar vooral, dat Nieuwpoort van bezetting bevrijd bleef.

Als de vijand haar stedeke moest nemen en ontwijden, zou het haar als een doodsbericht zijn van een geliefd wezen. Ziekter, Nieuwpoort verging in de vlammen, en het brokkelde af onder het ontzettend geschut, onder dat aanhoudend beuken als met een monster-stormram, maar het was niet dood... de ziel van Jan Turpin leefde er voort...

Inderdaad was Lombardzijde, dat we hiervoren verloren zagen gaan, teruggenomen in een moorddadigen strijd, vooral weer gelleverdt door onze Belgische troepen, twee bataljons van het 1° jagers, en het 9° linie, die den weg naar Oostende voor de divisie Grossetti moesten openen.

Generaal Grossetti kwam te Nieuwpoort op 't oogenblik, dat het 3° bataljon van het 9°, onder majoor Lorent, de zoo gevaarlijke bruggen moest overtrekken.

— Moed vrienden, wij komen achter u! riep de Fransche legeroverste, die wel de IJzerlinie geïnspikeerd had, maar toch, zoomin als zijn officieren, een juist denkbeeld bezat van het moorddadige dezer verdediging en de macht van den vijand.

Het 3° bataljon van het 9° moest den weg tusschen Lombardzijde en Westende bezetten, het 1° van hetzelfde regi-

ment de vreeselijke Bamburg-hoeve nemen en het 2de kon voorloopig in reserve blijven. Het 1° jagers kreeg tot doel de duinen tusschen het dorp en de zee.

Lombardzijde lag daar te branden onder het gedonder der kanonnen, zooals we reeds beschreven hebben.

't Was nu 22 Oktober... Den ganschen namiddag worstelden onze uitgeputte troepen om door het zoo hevig beschoten dorp te geraken, beschutting zoekend tegen de huizen, waar het toch vonken op hen regende, nu deinzend, dan weer voortrukkend, botsend op de patrouille's Duitschers, welke gedurig uit Westende oprukten. Maar 's avonds waren de onzen meester van de kom, terwijl rechts echter de 3de en 4de compagnie van het 1° bataljon, onder kommandant Gilson, tevergeefs poogden den Bamburg te veroveren.

We weten reeds hoe de tegenstander deze boerderij in een veste had herschapen en deze spoot nu haar kogels en granaten uit over de vlakte, die haar van den Boterdijk scheidde... 't Was niet mogelijk dien afstand te overschrijden. Eenmaal hadden de onversaagde kerels het beproefd, maar met zware verliezen moesten ze terug.

De jagers bezetten wel de duinen en dus liep de linie gebogen van de zee door Lombardzijde naar den Boterdijk.

De nacht brak aan... Allerlei projectielen regenden neer, maar de onvermoeide soldaten in 't dorp vielen toch in slaap op de bloote steenen... Lang gunde de vijand hun die zoo verdiende rust niet. Elensklaps sloegen de schildwachten alarm... uit Westende drongen de grijze benden aan, stevige gasten, zonen van Duitschlands zeekust, hard als de dijken hunner marken (polders), of de rots van Helgoland, rood van wezen door de bries welke hun thuis van Noord- en Oostzee tegenwoei; en overmoedig door de begrippen van macht en heerschzucht, hun van jongs af aan ingeprent.

En de onzen, slaperig, hongerig, met die eeuwige vermoeienis in het lijf, die vervloekte pijn op de leden, koud van de nachtlucht, welke niet door dikke kleeders of krachtig voedsel bestreden werd, toonden eerst neiging om tegenover het woest gehuil dat opsteeg, te wijken, haastig te vluchten, 't leven te

redderen, want 't zou wel weer als altijd zijn een ongelijke strijd, waarin dapperheid niets vermocht, een slachting en zware verliezen.

Maar de officieren Decamp, Van Parys, Gonze, Vervloet zagen dat gevaar en begrepen het, en ze wisten hoe het te bezweren... 't Was maar een eerste, zeer natuurlijke opwelling... En op hun bevelen en aanmoedigingen werd de worstelling aangevat. Zie was gruwelijk... Eerst schoot men, maar dra was de munitie op... en dan vloog men op de gedaanten aan, welke van overal verscheenen... en geweerkolven beukten die stoere zeemanskoppen open, bajonetten woelden in die kloeke lijven, welke de keizerlijke officieren en Wilhelm zelf als met trots aan de burgers van Gent, Brugge, Obstande, aan het volk van te lande, daar voor den IJzer, hadden getoond, om Duitschlands kracht te bewijzen... Men greep nu elkander om den nek, de borst, men sloeg en stak, viel neer en streed voort in bloed en slijk, op en over gewonden en stervenden, en dooden... de oogen laaiden, de wezens gloeiden, de tanden grijsden in den rooden brandschijn... En dat alles onder een geknal en geknetter, onder het kraken van daken, 't ritselen van glas, 't ploffen van puin, onder vloeken, vermaledijdingen, kreten van haat...

Vreeselijke nacht voor Lombardzijde! Was het dan waarlijk in dit dorp, waar dezen zomer nog Duitsche toeristen door Vlaamsche meidelkes van wijn en bier, koffie en melk met krentenbrood en koeken werden bediend, als ze van hun tochten langs strand en duin kwamen uitrusten onder 't lommerrijk geboomte eener herberg! Gebeurde deze slachting in de plaats, waar men weleer Maria aanriep om hulp en troost, en de bedevaarders zelfs in hun devotie ook nog hun jolijt mengden... Moordde men nu waarlijk in die eenige straat, welke slechts wat beweging kende, wanneer de kinderen van vreedzame lieden daar 't zijstraatje in- en uitsnelde, bij 't begin en tegen 't einde der school en even 't dorpje van hun geroezemoes vervulden... of als de tram van Oostende-Nieuwpoort voorbij reed, aangestaard van achter de gordijnnetjes door witgemutste vrouwtjes, die nieuwsgierig waren wie er op reize ging!

Waarom dan toch moest nu bloed die steenen kleuren, moest Lombardzijde in zijn ondergang het afschuwelijk sterfbed worden van zooveel jonge mannen? Was het leven dan te schoon, te rijk, te weelderig geworden? Kwam in den voorspoed het beestachtige van den mensch los, om alles neer te halen, wat in zooveel jaren met moeite en vlijt, met bekwaamheid en talenten werd gesticht... Was het oude Europa het leven moe, dat het 't zwaard in 't eigen harte stootte?

En men streed voort... doch altijd maar door spuwide Westende zijn grauwe scharen uit...

De onzen kloegen en murmureerden. Daar was opnieuw de overmacht... En men had geen munitie meer, als men hen den strijd inzond. En, ze toonden het nu, hoe ze vochten en den dood tartten, maar dat men dan tenminste de wapenen gaf. Kon men met de gebalde vuist, met een afgekraakte geweer-kolf mitrailleurs afweren?

— Munitie, munitie! was de kreet, die over den weg naar Nieuwpoort klonk...

Hijgend stonden de onzen daar... De eerste aanvallen waren afgeslagen. Maar hoor die kreten: «Hoch... Hoch... Kaiser! Vaterland!» Rautwe kelen stootten ze uit, met zilt in de banden, stemmen, die gewoon waren tegen den stormwind in te schreeuwen. Hoor... woester helmde ze: «Hoch... Hoch... Deutschland!»

Moest men die benden laten naderen, zonder een kogel in hun dichte massa te jagen, terwijl ze zelf onder beschutting van mitrailleurs waren?

En weer rees de lust om te vluchten. 't Was nu genoeg... meer dan genoeg... En waarom wachten tot straks en nog kamaraden laten vermoorden, als de terugtocht, volgens de onveranderlijke wet der minderheid toch gebeuren moest?

Er lagen er al zooveel te kermen en te smeeken om hulp... Waarom dan het martelaarschap verlengen? Dat men nu de Franschen liet aanrukken! Grossetti had het immers gezegd... «Wij komen achter...»

Daar dreunden stappen... Waren het de bondgenooten? Ha, ze kwamen juist van pas... Maar neen, men hoorde Vlaamsch en Waalsch... men zag in

den gloed gewone piofien, met bleek vermoeid wezen, in havelooze uniformen, mannen, waggelend en zwakkend van vermoeienis als de verdedigers zelf. Geen Franschen nog, maar de compagnie Lepage van het 2e bataljon, 9° linie, van de reserve dus...

En ze mompelden, dat het altijd dezelfde waren, die 't vuur in moesten, maar ze hadden toch patronen en gaven er van aan hun makkers en weer knetterden de geweren en nu zaaiden de kogels den dood in de rijen der Duitschers ginds, welke reeds meenden, dat ze hun keizer naar Parijs en Londen brachten!

Munitie werd ook aangevoerd en zoo kon men den strijd volhouden... En 't scheen een wonder, maar 't gebeurde dan toch... de overmacht bleek thans niet bestand tegen den zoo veel zwakkeren verdediger... en de vijand week met het eerste kriecken van den dag... In de straat van Lombardzijde lagen veel doden... zonen van de Duitse kust, wier kracht eensklaps gebroken was... maar ook zooveel Belgen, jagers, soldaten van het 9°, die waren komen sterven in dit verre hoekje van hun land...

Zoo woedde de slachting van Nieuwpoort tot Dixmuiden...

De onzen hadden dus Lombardzijde genomen. Nu verschenen de Franschen, het 162° en het 151° en ze namen de stellingen over, om van daar naar Oostende op te rukken...

Maar den volgenden dag haalde Grossetti tal van zijn troepen terug en leidde ze naar Pervyse...

De toestand was dreigend bij Terivate, zooals ons Groot-Hoofdkwartier gemeld had... En we hebben reeds gehoord, hoe Grossetti ook daar optimisme toonde, maar zijn aanval dood liep op de mitrailleurs van Vicogne.

Lombardzijde was dan toch in onze macht. En Nele hoorde dat nieuws... Dien avond van den 24en stond ze met Jansoone aan de duinen... Beiden staaften weer naar het vlammspel. Daar kwamen eenige vluchtelingen voorbij. 't Waren soldaten, haveloos, verwilderd, verdwaasd. En ze ontstelden en naderden schuw, toen Jansoone hen riep, vreezend, dat het een officier of een gendarm was, die hen terug zou jagen

in de heil, welke ze waren ontvloden.

De Nieuwpoortenaar zag die beweging en begreep ze, en de dompelaars gerust stellend, zei hij:

— Wees niet benauwd... ik ben ook een sukkelaar als gij... een van 't zevende...

— Wij van 't veertiende...

— Dan komt ge van Sint Joris...

— Ja...

— Is 't daar slecht...

— O, zwijg, zei er een... De Duitser is over den IJzer...

— Over de Unie-brug...

En het groepje verdween in de duisternis.

— Zouden de Duitschers dan doorgebroken zijn? vroeg Nele ongerust.

— Wie weet het! O, die soldaten kennen den toestand niet, zij zijn in de verwarring gevlucht. En wat weten wij van de maatregelen der officieren? Een soldaat ziet wat er rond hem voorvalt, maar begrijpt heel weinig van de gebeurtenissen.

— Maar wat denkt gij? Lombardzijde is toch aan onze troepen...

— Wat zal het helpen, als de Duit-

Visschers van de Panne aan boord

— Hoe ze heet, weet ik niet... maar de brug ja... een eind over 't dorp en we zijn moeten vluchten...

— Heel 't regiment?

— Heel! Er zal niet veel van overblijven... 't Ligt er vol doden en gewonden... En iedereen die vluchten kon, liep weg al waar het ging.

— Dus wordt de verdediging niet voortgezet?

— Dat kunt ge peinzen, ten minste aan de brug niet... of te Sint-Joris evenmin. Kom, mannen...

schers werkelijk bij Sint-Joris doorgebroken zijn? 't Is zoo dijkwijs gebeurd, dat we op een punt vooruit gingen en op een ander moesten wijken, zoodat ten slotte ook het eerste voordeel verloren ging.

— En als ze doorbreken... wat dan?

— Ja, dan moeten we weer verder en ook Veurne-Ambacht opgeven...

Ze zwegen weer, peinzend aan die mogelijkheid... De kanonnen hielden als hongerige, wilde beesten.

— Jeanne Panne, mompelde Nele.

Afl 18 Uitgever J. HOSTE, St-Pieterstraat, 30, Brussel

“ Het Bloedig IJzerland ”

VERBODEN NADruk

Prijs: 30 centiemen

Afl. 18

WEKELIJSCH AFLEVERING

23 Mei 1920.

— Jeanne Panne, de heks, herhaalde Jansoone. Hoe komt die nu toch in uw gedachten? Daar maakten ze ons mee benauwd, toen we nog klein waren... Jeanne Panne zou ons komen halen of betooveren als we kwaad deden, want haar geest reed nog op een bezemsteel door de lucht... Jeanne Panne zou op onze schouders vliegen in de gedaante van een groote vleermuis, als we bij avond te lang op straat bleven... en wat weet ik nog al.

't Was eigenlijk dwaas, want ik heb dikwijls in mijn beddekken voor haar liggen beven. Maar hoe gij daar nu aan denkt!

De tijd van Jeanne Panne... de geest van die dagen... de wreedheid der machthebbers... het opjagen van den eenen mensch tegen den anderen door leugen en bedrog... het zaaien van haat en nijd. Is de oorlog iets anders... 't Is of ik al die arme martelaars hoor kermen, of er van de wijde vlakke, uit dien vlammen-gloed ginder, uit al dat ros vuur geklaag tot mij komt... Ha, we weten dat daar jongens liggen te sterven, zich krimpen van 't zeer, om moeder of vrouw en kinderen roepen, om water schreemen... nog voortkruipen door de moere en het water, in de hoop hulpe te krijgen... Ge hebt het mij allemaal zoo verteld... En dan hier machteloos staan en niets, neen niets kunnen doen voor hen! De tijd van Jeanne Panne... De geest van die dagen...

Jansoone scheen vermoeid en hij leunde op Nèle's schouder; het meisje voelde hem trillen. Eensklaps zonk hij met het hoofd tegen 't hare en sloeg zijn arm om haar hals en barstte in tranen uit.

— Laat mij even zoo staan, snikte hij. O, wat ge daar zegt, 't is al zoo waar... en ik ben daar in geweest en moet er nog in... en 'k heb gekropen over dooden en gewonden, door bloed en ingewanden en hersenen. Ik heb gekerm, gekreun, gehuil, gevloek, verwenschingen gehoord! Ik heb mijn bajonet mannen in de borst, den buik gestooten, en 't was toen al rood voor mijn oogen... al rood als bloed, Nèle..., en ik huilde en vloekte voorzeker ook en 'k moest slaan en stooten en moorden en misschien lachte ik nog wel. Maar als 't al weer stil was, dan schaamde ik me, en 'k kroop in mijn gracht, in een hoek, en 't was zoo

triestig en somber. Ja, ze jagen ons tegen elkaar op... Ze zaaien haat en nijd... en 't is al waar wat ge vertelt, maar ge moogt dat niet zeggen, of ge zijt een defaitist... En toch, Nèle, Duitschland is in ons landeke gevallen, heeft het geschonden, en burgers vermoord en dorpen verbrand...

— O, België heeft geen schuld aan al die wreedheid, 't is als een lam, dat door den wolf naar de keel gesprongen werd. En ons legertje strijdt voor recht en vrijheid, dat wil ik niet zeggen, maar ik overzie den oorlog in zijn geheel. Hoe is het mogelijk dat hij nog losbreken kan? En ook rond ons worden er zoo veel militaristisch, verafgoden ze den oorlog, voelen ze niet meer dat wij aangevallenen zijn, die ons uit nood verdedigen...

— Toch geen die mede vechten...

— O, neen, ze blijven ver van het vuur... Ze zijn militaristisch, alleen met den mond, maar doen toch veel kwaad.

— O, dat 't al gedaan ware, Nèle, al... en dat ik in een stil hoekje mocht gaan wonen en werken... en 't al weer vergeten van die hel... daar rustig zijn... met u, Nèle. Ja, met u, die zoo goed waart voor mij... goed als een moeder, of een zuster... Ik was bij mijn aankomst zoo afgemat en ziek, en ik zei niet veel... maar o mijn harte, toen ik u daar zag zitten aan mijn voeten, goede, brave Nèle...

— Kom... we gaan in huis, ge zijt nog niet beter en ge hebt rust vandoen, sprak het meisje ontroerd.

Wat later lag ze weer naast haar grootmoeder, en ze dacht aan de woorden van den soldaat. Hij was een zoon van haar geliefde Nieuwpoort... Ze kenden elkander al lang, al had de een de andere een tijd uit 't oog verloren. Met hem wonen... rustig, stil, in een vreedzaam hoekje, als 't vriendelijk huizeke met de bloemen in 't hofje tegen den goeden, ouden Tempelierstoren... Maar dat was een droom... Rond den reus laaiden de vlammen, regende het vonken, huilden en barstten de granaten... Nieuwpoort verging in puin en asch. En toch... wie weet? Lombardzijde was genomen en beveiligde Nieuwpoort, reeds en 't was 't eerste punt op den weg naar Oostende. En ze stelde zich die baan voor met 't vriendelijk West-

ende en Middelerkerke, en Mariakerke, nog zoo naief en echt landelijk rond zijn kerk, al leunde het reeds tegen de wereld-badstad Oostende met zijn paleizen-gebouwen. En gansch het bloote land er om heen, met de torens van Leffinge en Slype, welke als bakens dienden op zee, met de witte hoeven, welker blanke gevels en roode daken zoo verblindend bleekkeren konden in het zonnelicht van een fellen zomernoen, met de wijde akkers en meerschen... echt, oud, onvervalscht Vlaanderen nog, tot Sint-Pieters Kapelle, Zevenkote, Gistel... En daar nu hoopte de vijand zijn oorlogsmateriaal op, mannen, geschut, munitie, wagens... Van die boerderijen roofde hij het vee, en den oogst, om de kerels nog eens goed te voeden, welke hij dan in het vuur en den dood zond.

Zoo mijmerde Nèle in het visschershutje van Coxyde... En zij zag den toestand goed in.

Schetsen we even zoo'n dorpje, waar de Duitser zich genesteld had... We kunnen er een kiezen, 't is toch overal in groote lijnen 't zelfde.

Slype, bijvoorbeeld, achter de vaart, te midden van de vruchtbare vlakke. De menschen leefden er vreedzaam... Oorlog, och, dien kenden ze uit legenden genoeg, welke in verband stonden met Oostende's langdurig beleg van 1600 tot 1604.

De overleveringen werden nog hier en daar verteld en we zullen zien hoe er een zelfs den Duitschen staf zeer verontrustte!

Een landbouwer van Coukelare — aldus een dier verhalen — keerde zekeren avond langs een eenzamen weg huiswaarts. Hij moest door een bosch, 't zelfde, waar nu in October 1914 de Duitschers nestelden en hun benden naar Keiem zonden bij het voorpostengevecht van den 18en, maar dat toen veel uitgestrekter was.

De wind vervulde de dreef van allerlei geheimzinnige geluiden, en eensklaps klonken ruwe stemmen en zag de landman zich tot zijn grooten schrik door soldaten-roovers omringd. Men had den boer dikwijls voor die gevaarlijke kerels gewaarschuwd. Hij wist het toch immers zelf wel hoe het Staatsch garnizoen van Oostende veel deugnieten van allerlei natie's telde,

kerels welke het land afstroopten, samen met berooide Vlamingen, die hun den weg wezen en rijken buit aanduidden. Hoorde men niet elken dag van wambedrijven te Oudenburg, Gistel, Slype, Moere. En de boeven werkten zelfs Noordelijk tot Trielt en Zuidelijk tot Waasten en Meenen!

Men sprak er nog van hoe een bende het dorp Wyngene bij Thielt overviel. De bewoners hadden daar een man op den toren geplaatst, die bij de nadering van rooversscharen op zijn hoorn blazen moest, om ieder tot weerstand aan te manen, doch toen het er op aan kwam, de plannen in daden om te zetten, vluchtten de menschen met hun geld en goed in de kerk. De soldaten van Oostende stichtten brand in den tempel... Huilend stormden de weerlozen naar buiten, behalve acht mannen, die in hun wanhoop op den toren vluchtten; toen de vlammen ook daar begonnen te woeden, sprongen er zes in hun doodsangst naar beneden en kwamen de twee anderen in dien gruwelijken brandstapel om. De bewoners van Reninghelst durfden niet meer thuis slapen, doch vertoefden samen in de kerk, welke vol bedden stond. Er waren er ook, welke in de bosschen schuilden. In andere gemeenten betaalde men aan de soldaten hooge losprijzen om de plunderingen en brandstichting af te koopen. Zoo moesten landbouw, nijverheid en handel te niet; het gewest tusschen Damme en Dixmuiden lag dan ook woest en verlaten. Veurne-Ambacht bleef onbebouwd en sommige polders brachten gedurende tien, zeventien jaar geen oogsten op.

Ja, de boer in het bosch bij Coukelare wist wel, dat Oostende een geducht rooversnest was en nu ondervond hij het, want wilde kerels omringden hem en bonden hem een doek voor de oogen. Dan sleurden ze hem in 't diepste van het woud. Plotseling rukte men hem zijn band af. Verschrikt deinsde de gevangene achteruit. Aan zijn voeten lagen de lijken van vermoorde reizigers. De boer smeekte om zijn leven.

— Goed, wij zullen u sparen, antwoordde de hoofdman der bende. Ge moogt naar uw huis gaan en er zelfs iets vertellen. Wij begeven ons naar Oostende. De Spanjaard zal ons daar

komen belegeren, maar een onzer makers bezit een duivel, en die heeft voorspeld, dat er meer dan zeventig duizend man moet sneven, eer een priester te Oostende misse zal doen. Zeg dat nu maar voort!

De boer liet zich geen tweemaal uitnodigen om te verdwijnen.

Nu werd er te Oostende geen mis gedaan, de stad was in bezit der hervormden... Dus bedoelde de soldaat, dat er 70.000 man vallen moest, eer Albertus meester zou zijn van de veste. Deze legende zinspeelt op het lang en wreed beleg van 1600-1604, dat inderdaad veel bloed heeft geëischt.

Een andere overlevering handelt eveneens over een boer. 't Was er een van het stedeke Middelburg in Vlaanderen, die een voer hout naar Brugge bracht en ook door soldaten aangehouden werd. Deze dwongen den man hem naar Oudenburg te volgen en ze losten daar het hout. De landman had dorst en vroeg om drinken. De soldaten leidden hem in een kelder, waar talrijke voetknechten lagen te slapen. Maar een dezer rees nu op en trok uit een vat een tap; een rood vocht vloeide door de opening en wel zoo snel, dat de verbaasde boer er weldra tot aan de knoelsels in stond.

De krijgslieden sprongen dan allen recht en riepen: «Pachter, wat ge in dezen kelder ziet, is een voorteken van hetgeen er in de omliggende plaatsen zal gebeuren, waar er zooveel volk verslagen moet worden, gelijk gij hier zaagt liggen en waar 't bloed, zoo overvloedig gelijk dezen rooden wijn zal gestort worden. Ja, moest de aarde 't bloed niet opslorpen, men zou er tot aan de knoelsels ingaan.» De landman mocht dan vertrekken en vond buiten zijn voer terug.

Zoo vertelde men, als men den tijd der Spanjaarden besprak, toen men oorlogen voerde... En nu kwamen weer vreemde benden rond Oostende stroopen, doch niemand vermoedde nog, hoe waar de oude legende zou worden: «Moest de grond het bloed niet opslorpen, men zou er tot de knoelsels in gaan».

Slype lag daar zoo rustig te midden der vlakke tegen het kanaal. 't Telde 1350 inwoners, die meest rechtstreeks

van den landbouw leefden. De toren verhief zich boven de roode daken en diende den zeeman tot richtpunt. Vroolijk of droevig, al naar het wel en het wee, klonk uit de galmgaten de eerbiedwaardige stem van twee klokken uit de 15^e eeuw en verder was men fier op het doopvont van 1600 en het Onze Lieve Vrouwebeeld, dat voor vijf duizend frank juweelen bezat. 1)

Zoo was het 16 October geworden. Men had de Belgische soldaten zien aftrekken, maar aan de Slypebrug, was een achterwacht overgebleven, die zich op den zolder bij Aspeslagh of in het riet van de vaart verborgen hield, toen om vier uur in den namiddag een voorhoede Duitschers per rijwiel uit Oostende verscheen. Deze verkenneren stonden onder bevel van zekeren luitenant Smit. De veldwachter Van Houtte, die zijn uniform droeg, sprak met de Belgen en nog juist bijtijds riep de onderofficier hem toe, zich terug te trekken. De «garde» sprong een herberg binnen. De Duitschers waren daar... Een schot knalde en luitenant Smit stortte dood neer. Zijn soldaten reden nu snel terug.

De Belgen kwamen over ladders naar den anderen oever en namen hun buit. De sergeant kleedde zich in de uniform van den Duitschen overste en, lachend en schertsend, roepend van «Vorwärts, Hande auf» en andere nagebootste bevelen, trok het groepje naar Nieuwpoort.

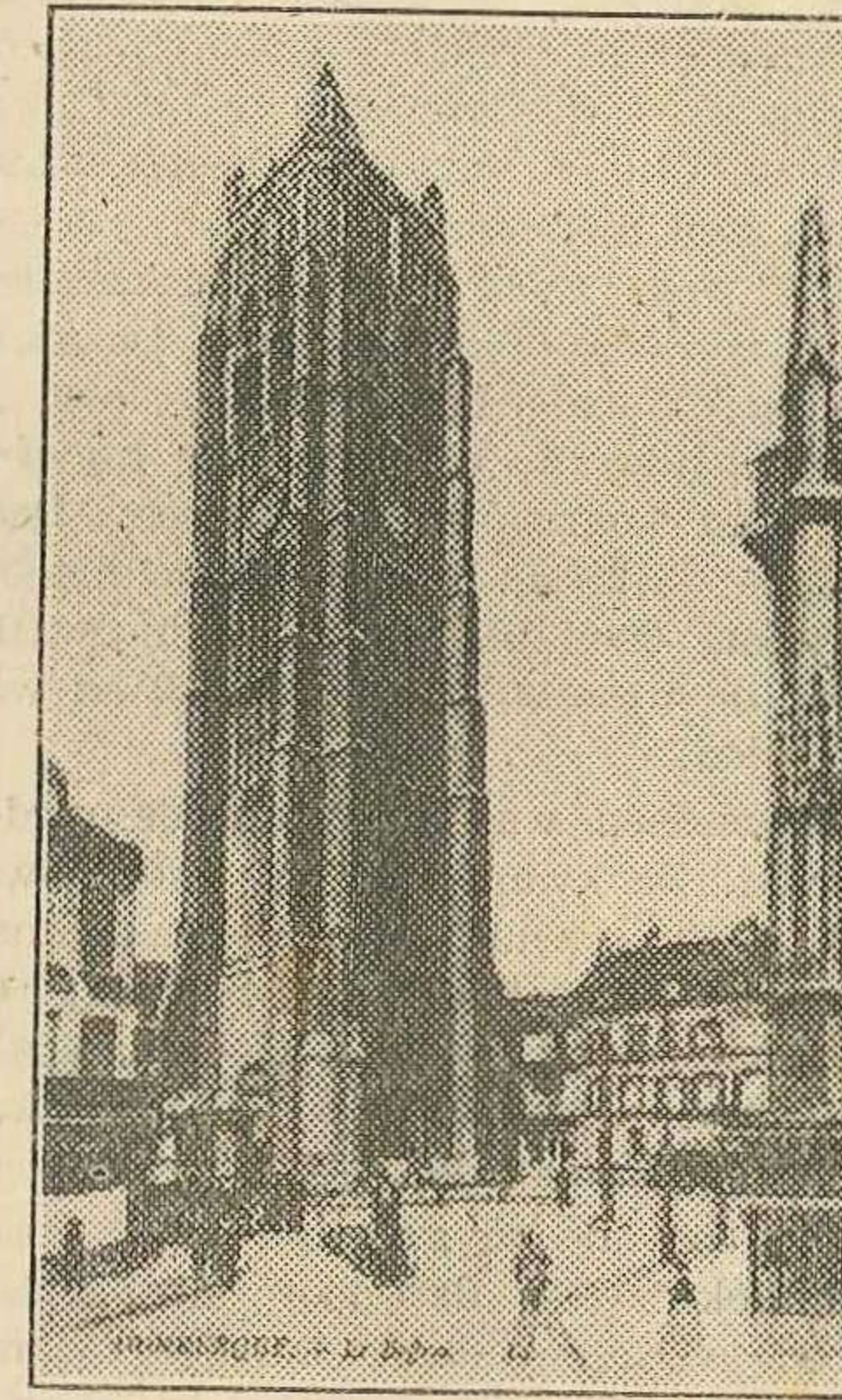
De gesneuvelde luitenant werd op het kerkhof begraven. Weldra zonk de avond neer en lag Slype daar vreedzaam, als dreigde er geen oorlog. Maar in menig gemoed was toch onrust. Men begreep wel, dat de vijand terugkeeren zou en hoe ging hij dien dood van Smit opnemen... Deze was in den strijd gevallen... Ja, doch wat misdeden Leuven en Aarschot, waarvan de vluchtelingen al die gruwelijkheden hadden verhaald!

Den 17en om 11 uur voornoens verschenen eensklaps dragonders te paard, met den revolver boven den kop van hun ros gericht, om bij het eerste onraad te vuren. Aan de kerk stonden burgemeester Faict, pastoor Simoen en de veldwachter met zijn zoon.

1) Nu in 1920 hangt een der klokken in het klooster van Gistel en de andere in den toren van Wiskerke. Slype kan ze immers nog niet gebruiken in zijn puin.

Een onderofficier, die de ruiters geleidde, vroeg of er nog Belgen op het dorp waren. «Bij ons weten niet», antwoordde men. Dan moest de aanvoerder nog vernemen, waar de wapens lagen. Die had men veilig in het gemeentehuis opgeborgen, want geen der Slypenaars was voornemens de franc-tireurslegende door een daad te staven.

Een der dragonders reed dan terug, want op 400 meter afstand wachtte een gansche schare mariniers en, als een stortvloed, overstroomden deze nu het dorp. Een kolonel stond aan hun hoofd en trof als eenigen vertegenwoor-

Het Belfort van Duinkerke

diger van het gezag den veldwachter Van Houtte aan. De officier scheen veel belang te hechten aan den tijd, want al dadelijk annexioneerde hij de klok welke volgens 't Duitsch uur gesteld moest worden. Dan eischte de kolonel, dat de bevolking 's avonds om half zeven binnenshuis zou zijn. Vervolgens begon hij over den gesneuvelden luitenant. Deze werd onmiddellijk ontgraven en de garde moest nu vertellen hoe Smit gekleed was geweest, en andere bijzonderheden over het gebeurde. De kolonel was tevreden, en vroeg, dat Van Houtte den pastor zou danken voor de

teraardebesteding en hem tevens melden, dat hij vanavond den kolonel op kwartier kreeg. Dit hadden de soldaten zich zelf reeds bezorgd. Zoo groot was de toevloed, dat de huizen al dadelijk onvoldoende bleken en men joeg de paarden en koeien en zelfs geiten en varkens uit hun stal, spreidde overall stroo, om maar een ligplaats te vinden, want de manschappen schenen zeer vermoeid.

De bezetter bleek toch de dieren te monsteren, want dadelijk sloeg hij elf prachtige renpaarden aan, toebehorend aan de gebroeders Visart de Bocarmé uit Templaux, waarvan er een als luitenant bij de jagers te paard diende. Men had de rossen van Middelkerke en Oostende verder landwaarts gebracht, meenend, dat ze daar veilig zouden zijn, doch al spoedig waren de paarden gezald en werden ze bereiden.

Om zes uur 's avonds trok de burge-meester, een landbouwer, met zijn gezin heen, na den veldwachter geschreven te hebben in zijn naam te handelen. Ook andere notabelen vertrokken, zoodat Van Houtte het eenig Belgisch gezag uitoefende. Hij kwam voor moeilijke toestanden te staan, zooals we zullen vernemen.

Zoo brak een andere avond aan dan de vorige. Slype was stikkevol met Duitschers, die tot zelfs in de zwijnkotten lagen te snurken... Maar eensklaps bulderde een geweldige stem over de vlakte en deed de ramen rinkelen, de huizen zuchten, gansch het dorp daveren. Dat was wel het inzetten van den oorlog, gelijk men in den goeden vreedstijd de feestelijkheden inwijdde door «kanongebulder», gelijk de kleurige plakbrieven het plachten te vermelden.

Van zee kwam dat gedonder en ieder keek verbaasd op... Maar daar sloeg een granaat en barstte krakend uiteen.

— Slype wordt beschoten! klonk het.
— 't Is de Engelschman van de schepen!

En de Duitschers herhaalden het op hun wijze..., «de Engelen, de Engelen!»

Weer een langgerekte gerol, als het slepend gehuil van een wild beest, en daarop een slag en gerinkel van ramen, gekletter van pannen, gebons van stenen. Ook kreten, vloeken, gekerm...

Soldaten waren reeds getroffen, wen-

telden zich kreunend in hun bloed. De burgers vluchtten de kelders in en, angstig luisterend, huikten ze zich tegen de ziltige muren, terwijl kinderen schreiden en vrouwen begonnen te bidden. Anderen vluchtten verschrikt het dorp uit en doolden door de velden, Leffingewaarts, of liever nog in de tegenovergestelde richting, waar de onzen stonden.

De beschieting duurde een half uur. Toen liep Slype van soldaten leeg: de eerste kennismaking met den Britscheen niet te bevallen. De vijand nam zijn gewonden en dooden mee en het dorp was in een oogenblik « van Duitschers gevaagd », zooals de haastig te voorschijn komende burgers elkaar opgetogen toeriepen. En velen meenden dat het nu al voor goed gedaan en men van den ongewenschten vreemdeling voor altijd verlost was. Slype ontkwam het goed; zeker aan de brug waren eenige huizen beschadigd, dat kon niet anders in zulk een hagelvlage, doch men had geen enkelen burger te betreuren en dat noemde men een mirakel. Velen zochten hun loslopend vee en gingen dan rustig te bed. Den volgenden morgen — Zondag — trok men als naar gewoonte ter kerk, waar paster Simoen de hoogmis las.

Men fluisterde elkaar toe, dat er zich al weer Belgen bij het dorp bevonden, ze zaten in den steenoven van August Smiels en in de herberg van Theofiel Aspeslagh... Ja, 't ging goed... heel goed!...

Maar nauwelijks was de dienst ten halve of daar begon het gebulder weer. Een gramaat huilde over de dakken. En in een oogenblik was het bedehuis leeg. Neen, 't deugde dan toch nog niet. De dorpsheer vluchtte naar Oostende en velen zijner kudde Westwaarts, naar den IJzerkant.

Toen het bombardement bedaarde, doemden plots de Duitschers weer op en om elf uur was het dorp nog voller dan gisteren. Bij duizenden stormden de mariniers aan. Dan knalden schoten. Ja, er waren Belgen in den steenoven en in een woning, en hun laatste patronen konden in die dichte massa niet verloren vliegen... Weer vielen er dooden...

Thans was Slype voor goed bezet en

de vreemde horden, die volgens het recht van den sterkste meester waren, vonden er een rijken buit: 2000 hoornbeesten, 600 zwijnen, 300 paarden, 1500 konijnen, 3000 hennen. Dat alles werd nu en in de volgende dagen gestolen en opgesmuild. En sommigen zochten nog meer: zij roofden de juweelen van het Maria-beeld, dronken zich zat aan wijn en toen de derde avond daalde, zwijmelden veel mariniers rond, tot ze ergens neer vielen om hun roes uit te slapen, onbewust de laatste uren in geronk door te brengen, welke hun nog geschonken werden, voor ze hun leven zouden offeren aan den Keizer, hun God. Een dier kerels droeg in een kelder, waar naast haar lamme moeder een veertienjarig meisje sliep. De ellendeling onteerde het kind, en, toen de veldwachter dit vernam, ging hij zich bij den kommandant beklagen. Deze durfde blijkbaar den schuldige niet bestraffen, doch plaatste een schildwacht voor de woning, waar de misdaad was geschied.

Intusschen was de voorhoede verder gerukt. Ze kwam aan het Vladsloowater, op de scheiding van Slype, Mannekensvere, Sint-Joris en Schoore, en vormde er met wagens, ploegen, eggen en ander getuig, dat ze op de omliggende hoeven haalde, een brug.

Zoo baande ze zich een weg naar Mannekensvere, dat door onze achterhoede verlaten werd. Dadelijk waren het dorp en de omgeving, als Spermalie en Schoore, door een geduchte macht bezet. We hebben hiervoor verteld hoe het derde bataljon van het 7de linie bevel kreeg op dien avond van 18 Oktober Mannekensvere terug te nemen, maar voor de overmacht wijken moest. De Duitse staf vestigde zich op de hoeve van Eduard Mathys, een eigendom van Mevrouw Albert Kervyn, van Brugge. Te Mannekensvere was niemand gebleven buiten den veldwachter met zijn vrouw en zes kleine kinderen.

De vijand nam ook dadelijk bezit van de gehuchten Rattewalle en Lovie, aan het kanaal van Plasschendale, waar in een vijftig tot zestig huizen 350 inwoners verbleven. Er werd zwaar geschut geplaatst op het « Blokhuis », de hoeve van Louis Den Dooven, die met 6 paar-

den zijn bedrijf uitoefende en nu een macht van krijgsknechten op de boerderij kreeg.

Nog een monsterkanon stelde men langs de Hoogstraat op, bij de hoeve van Karel Ameloot en ook aan den Lee-gaardsdijk, op de boerderij van Mathys Van Damme, langs den steenweg Slype-Sint-Pieters. Snel vermeerderde het aantal stukken, zoodat er weldra 25 zware kanonnen hun schroot naar onze stellingen slingerden en we hebben reeds hun gruwelijke uitwerking vernomen.

En meer manne-soldaten zwermden aan. Wel 3000 matrozen en artilleristen waren op het Tempelhof gelegerd. Zoo heette de oude hoeve, het overblijfsel van een Tempeliersslot, die binnen haar wal lag; de voormalige kapel bestond nog, doch Karel Van de Pitte, de zeventigjarige boer, stalde er zijn negen werkpaarden in, welke hij voor het stoere land noodig had. De legende vertelde, dat van het Tempelhof een onderaardsche gang naar den Tempeliers- of Duivelstoren van Nieuwpoort leidde en 't was deze overlevering, welke een Duitse stafofficier, die haar eens in een tijdschrift gelezen had, door den kop maalde. De Britten van zee schoten onverdroten naar de hoeve en al waren de oude geweldige kelders, eeuwen geleden in den moerengrond gebouwd, zeer ruim, voor alle soldaten boden ze toch geen schuiloord. Menige matroos kwam dan ook onder de beschieting om, en de bezetter dwong den bejaarden Van de Pitte met een zijner werklieden de lijken te begraven. (1).

Den 21en in den namiddag zag men te Slype de laatste bewoners van het tot den ondergang gedoemde Mannekensvere aankomen: het was de veldwachter met zijn vrouw en zes kinderkens, waarvan de jongsten in een rolwagen zaten, welchen de vader voorttrok. De man had het zoo lang mogelijk uitgehouden; toen de kap van zijn huis ingeschoten werd, dekte hij al die openingen met boonstroo, maar dan geraakte dit in brand en zoo stond het gezin op straat; de bezetter zond het heen. Mannekensvere lag trouwens midden in het oorlogsgeweld, daar tegen-

(1) De baas van het Tempelhof bleef op deze gevaarlijke plaats tot December 1914.

over de Uniebrug en Sint-Joris.

De banneling had niets kunnen meenemen, maar zijn kollega bracht hem onder dak. Er zakten veel vluchtelingen uit Schoore, Leke, Sint-Pieters-Kapelle naar Slype af, doch de meeste menschen bleven toch, zoo lang 't eenigszins ging, op hun eigen plaats. Zoo zaten mede dan drie honderd mannen, vrouwen en kinderen in kelders, aardappelputten en ovenholken op het gehucht Rattewalle, gelijk wij zagen, de standplaats van zwaar geschut, dat dus natuurlijk en van zee, en van land door de geallieerden en Belgen hevig beschoten werd.

Aldus nestelden de Duitschers zich te Slype, op welks grondgebied er nu zeker tien duizend lagen. En veldwachter Van Houtte stond daar tegenover als eenig Belgisch gezag. Geen wonder, dat hij al spoedig daarvan het slachtoffer werd; hij kwam in botsing met... de legende van den Tempeliersstoren.

Den 22en, rond elf uur 's morgens, werd de « garde » op straat aangehouden en naar de wacht gebracht in het huis der gezusters Depoorte, waar kommandant Ackerman van het 48e reserve hem zei, dat hij voor den kolonel geleid zou worden. Sedert den 18en had men hem verboden zijn uniform nog te dragen. Zijn vrouw en zoon waren weg. Om elf uur verscheen de kolonel en hij riep Van Houtte toe: « On vous suspecte » (Gij zijt verdacht). De overste voegde er bij, dat hij hem naar zijn hoofdkwartier zou laten voeren. Onmiddellijk moest een sterke wacht komen die den veldwachter naar de hoeve Mathys onder Mannekensvere bracht. Hier waren de stafofficieren gevestigd. Drie ondervroegen den veldwachter en ze wilden nu weten, waar de onderaardsche telefoon van Slype-dorp naar de verbonden legers lag.

— Maar die bestaat niet! antwoordde Van Houtte.

— Hoeveel openbare telefonen waren hier? hernam een der Duitschers.

— Drie... een op 't dorp, een aan de Slypebrug en de derde aan de Rattewalle; ons leger heeft ze reeds vernield.

Maar er was toch een onderaardsche gang van Slype naar Nieuwpoort, bevoerden de officieren.

Ze meenden dat die ergens aan de

kerk begon. Heel duidelijk stond hun de oude legende niet voor.

De veldwachter kende deze gang al even min als de telefoon; zij bestond slechts in de verbeelding van de menschen. Elk slot, elke overblijfsel eener abdij had immers in de folklore zijn geheimzinnigen, ondergrondschen weg.

Nu zou de legende waarheid worden; ginds aan den IJzer, was men in beide kampen als bevers gangen aan 't graven.

Van Houtte moest dan terug naar het dorp. Admiraal von Schröder was te Slype geweest en had er zelfs den toren beklommen om over het wijde land te staren, dat het kerkhof worden zou voor de bloem der kustbevolking. Met haat in 't hart zal hij het moeten erkend hebben, dat de Brit, wiens monitors daar voor Westende lagen, meester was ter zee, en de Duitse groote vloot achter de baai van Helgoland verschoolen bleef. De blonde kerels van de Noord- en Oostzeekust wemelden nu daar over de vlakte, aan de voeten van den admiraal, en ze moesten dekking zoeken in holen en loopgraven. En toch zouden velen dier mariniers hier in het gewest bij de zee niet moeten denken aan hun dijken en polders, hun duinen en strand, hun hoeven en weiden, bij 't hooren der spraak aan hun taal? Liep daar geen Friesche karakterlijn van Kales tot aan Sylt, Fohr en Amrum? En vroegen ze zich niet af, waarom men hen herwaarts zond en opjoeg tegen een kleine natie? Of had Berlijn ook aan de Oost-Friezen verleerd te vragen, te denken, te redeneeren?

Immers, zooveel geesten, die vrij wilden zijn en blijven, waren uit Noord-Duitschland uitgeweken naar Amerika. Maar in Sleeswijk-Holstein dan, waar Denen woonden, van wie er zonen thans ook in Vlaanderen stonden, mannen als boomen, had men toch nog het gevoel zelf een wingewest van Duitschland te bewonen. Konden zij dan heilige geestdrift toonen voor hetgeen, waartoe ze nu geroepen werden, terwijl toch hun hart en hun liefde niet voor Berlijn waren, maar voor 't kleine moederland ten Noorden van hun verminkt gewest, dat met een vlijmend mes van Denemarken afgesneden was in een wonde, die nog bloedde.

Dacht von Schröder daaraan, toen hij op Slype's toren stond om de vlakte te overschouwen waar de blauwe matrozen onrecht plegen moesten?

Och neen, de admiraal was geen man, die het hart liet spreken... Duitschland moest voor hem steunen op geweld en zijn ziel trilde van begeerlijkheid wanneer de scherpe blik de Vlaamsche kust omvatte, welke Duitsch worden moest.

En dien zelfden dag werd Slype's toren veroordeeld om neer te storten in een vormeloozen hoop gruis, kalk en puin, waarin de klokken van 1400 met een doffen bong als een doodsnik botsten.

De strijd werd heftiger, maar ook de weerstand van het afgematte leger geweldig en de officieren van den staf meenden nog meer daardoor, dat spionage den Belgen behulpzaam was in hun verzet. En waarom was die veldwachter gebleven, terwijl de burgemeester, de priesters en andere notabelen Slype verlaten hadden? Waarom anders dan die onderaardsche telefoon te bedienen? Er lag immers een geheimzinnige gang van de kerk naar den Duivelstoren, welke ginds zijn zware massa tegen den wattigen hemel verhief. De officieren vroegen aan Van Houtte wie er burgerlijke bedienden in de kerk waren.

Wel twee brave mannen, Désiré Pyck en Désiré Yperman. Zij werden ook aangehouden en op hun beurt met den garde naar het front geleid. Onderwege moesten de soldaten en de gevangenen zich in een gracht werpen: de Britten van de zee losten een nieuw salvo op dezen hoek van Vlaanderen. In een oogenblik lag het gansche land te daveren onder den rollenden donder. De granaten waren op het Tempelhof gericht en ze hadden een gruwelijke uitwerking.

De verschrikte mannen in de sloot hoorden tusschen al het geknetter en geknal vreeselijke kreten en zagen hoe Duitse matrozen omhoog geslingerd werden en ergens in verscheurde, bloedige stukken vleesch neervielen. Waar drie tot vier duizend wezens als miëren dooreenkrioelden gelijk op deze oude Vlaamsche hoeve, kon het goed gericht vuur zijn doel niet missen. Maar de huillende stemmen zwegen weer, en de wacht geleidde de drie weerlooze Sly-

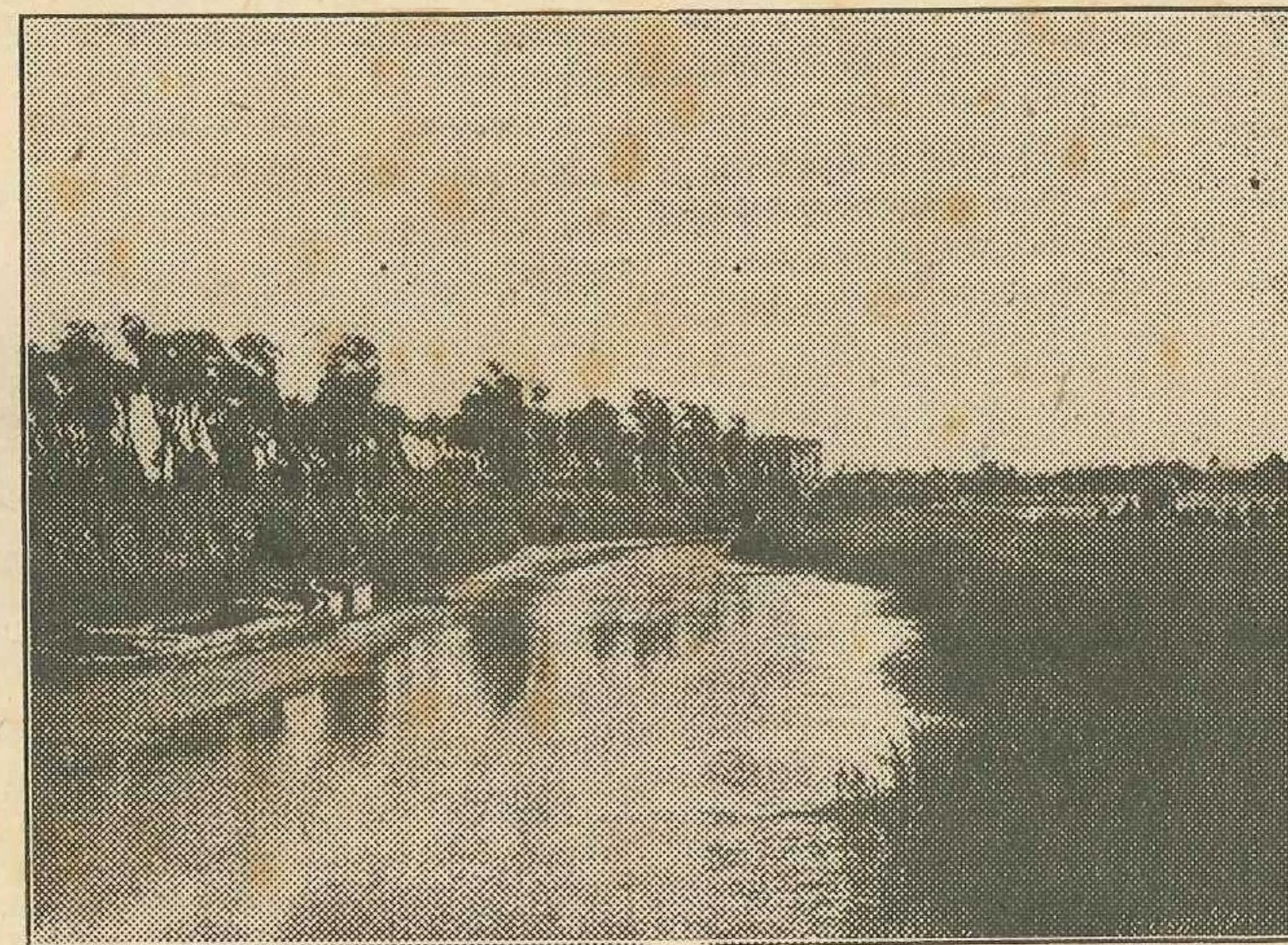
penaars verder, naar de hoeve van Mathys onder Mannekensvere, het hoofdkwartier van den vijand. De oversten ondervroegen nu ook Pyck en Yperman over die telefoon, en beslist antwoordden zij natuurlijk eveneens, dat zoo iets niet bestond. De gevangenen werden dan naar hun dorp teruggevoerd en daar opgesloten.

De Duitse soldaten en matrozen huiltverden reeds voor het IJzerfront. Ze bespraken onder elkaar de vreeselijke uitwerking van het geschut en ieder verhaalde de legende van listige bespieding voort. En 't was zeker waar... want de drie schuldigen zaten daar in een

om den garde; deze werd naar de Molstraat geleid. Daar wachtte hem de Orts-kommandant Scherman bij 'n soort loopgraaf. Soldaten hadden de straat opengebroken. De overste beval Van Houtte op zijn knieën voor den kuil te gaan zitten. De burger dacht niet anders of hij staarde reeds in zijn graf. Scherman hield een licht onder zijn oogen en zei met rauwe stem: «Voel nu in de gracht, wat ligt daar?»

— Een ijzeren buis antwoordde Van Houtte, die intusschen zeker wel een akte van berouw verwekte.

— Ach... so... een buis! De onderaardsche telefoon, die niet bestond, leelijke

De Veurnsche kreek bij Nieuwpoort

huis: de «burgemeester» (waartoe ze den veldwachter promoveerden) en twee helpers. Ze gingen naar hen zien en sloegen de ongelukkigen en spuwden naar hen en scholden ze uit voor zwijnhond en spion, of tierden hun schabouwelijk woord «kaput». (1)

Die onderaardsche gang scheen den staf den slaap te benemen. En in den nacht van den 27en op 28en waren de officieren overtuigd het geheim gevonden te hebben. Opgewonden zonden ze

(1) Pyck en Yperman zijn nooit meer gezond geweest en nadien gestorven, zoodat wij gerust mogen aannemen, dat beide martelaars aan de uitgestane ellende hun dood hebben gehaald.

spion!

— Neen, die bestaat niet. Dit is een buis voor het water van de brouwerij.

En inderdaad had de Ortskommandant zich met een doode musch blij gemaakt. De soldaten moesten Van Houtte weer terug voeren naar de gevangenis en uit teleurstelling sloegen ze hem en nepen ze venijnig in zijn arm.

Van nu af aan begon een nieuw martelaarschap voor de aangehouden; gedurende veertien dagen werden ze als paria's door de troepen meegeleid naar Mannekensvere, Schoorbalke, Middellkerke, Sint-Pieters-Kapelle, Oostende en telkens getreiterd, mishandeld en

uitgemaakt voor spionnen, verraders, tot ze op 6 November eindelijk in vrijheid werden gesteld. Een wachtmeester der Duitse gendarmerie, een dier groene judassen, scheen dikwijls opzettelijk naar Slype te komen, om den veldwachter een pak slagen te geven. Van Houitte deed daarover zijn beklag bij den nieuwen ortskommandant Schneider, die aan dat gebeul een eind maakte.

Zoo was dus in die dagen het leven in een dorp van het door de Duitschers bezette IJzerland. De Slypenaars bleven op hun gemeente tot in December. Als door een wonder kwam geen enkel hunner door de beschieting om. Dit kan helaas niet van alle dorpen gemeld worden. We zullen naderhand zien hoe het toeging te Westende, Middellkerke, Lefinge, en op welk een wijze de vijand zich door de verbanning van gansche bevolkingen meer ruimte maakte, toen het hem bleek dat de Winter voorbij zou gaan, zonder de soldaten te Veurne, Duinkerke of Kales te kunnen inkwartieren.

Nele in haar hutje te Coxyde dacht dus aan die bekende plaatsen, maar wat de menschen er leden, dat wist ze niet. Het scheen plots een vreemde wereld, het gewest ginds aan de overzijde der rivier... aan den anderen kant van het front, de barrikade van vuur en ijzer, de klove vol bloed en ellende.

Pieter Jansoone bleef eenige dagen de gast van Chiel. Geheel hersteld stond hij op een morgen gereed om naar zijn regiment terug te keeren. Nele bracht hem door het duin. De jonge man scheen verlegen als een kind. Het meisje ook was bloe. En toch hadden ze gisteren nog zoo druk gepraat gelijk kennissen van jaren lang.

— Nele, stamelde Jansoone dan, we

zijn alle twee van Nieuwpoort.

— Ja... ons arm stadje.

En beiden keken in de richting van een zware rookwolk welke ginds hing als het teeken der hooge offerande eener eerwaarde veste, die zich zelve gaf voor land en volk.

— Nele, als ik gespaard blijf... als ik uit den oorlog weerkeer... niet al te verminkt, zoodat ik nog mijn brood verdienen kan... mag ik dan om u komen?

't Was er uit en de soldaat, die kogels en granaten, bajonetssteken en kolfslagen getrotseerd had, stond daar nu te beven... Smeekend keek hij het meisje aan.

— Ja, antwoordde ze zacht.

Verrast keek Jansoone op.

— Is het... ja? herhaalde hij.

Ze knikte.

— O, Nele... nu moet ik gaan, maar doe nog iets... als een moeder knieldet ge voor mij neer, om me te verbinden... geef mij nu ook een kruisje... het zal mij geluk bijbrengen, want ge zijt goed als een Engel uit den Hemel.

Hij boog het hoofd en zij maakte met haar fijne, blanke vingers het heilig teeken, terwijl in haar oogen twee tranen als parels glinsterden. Dan sloeg ze haar armen om zijn hals en kustte hem... 't Waren twee kinderen van het gemarteld Nieuwpoort, die elkaar omhelsden en een verbond sloten, een verbond, dat Nieuwpoort toch niet sterven zou, niet sterven kon, dat de ziel van 't oude keerenland onverwoestbaar bleef ondanks al het geweld...

Jansoone ging heen... Aan den hoek van het duin wuifde hij nog even... dan was hij verdwenen. Achter het hutje, bij de dorre stengels der zonnebloemen, stond Nele te weenen en toch was er in haar harte een groot geluk neergedaald.

HET BLOEDIG IJZERLAND

DOOR

A. HANS

EEN GEZICHT OP DE VOORMALIGE SAKEN TE NIEUWPOORT

MET DOORSNIFFEN VAN FRIGATELOOFT IN HET «NEMANDELAND»

Uitgever J. HOSTE, 36, St-Pieterstraat, Brussel